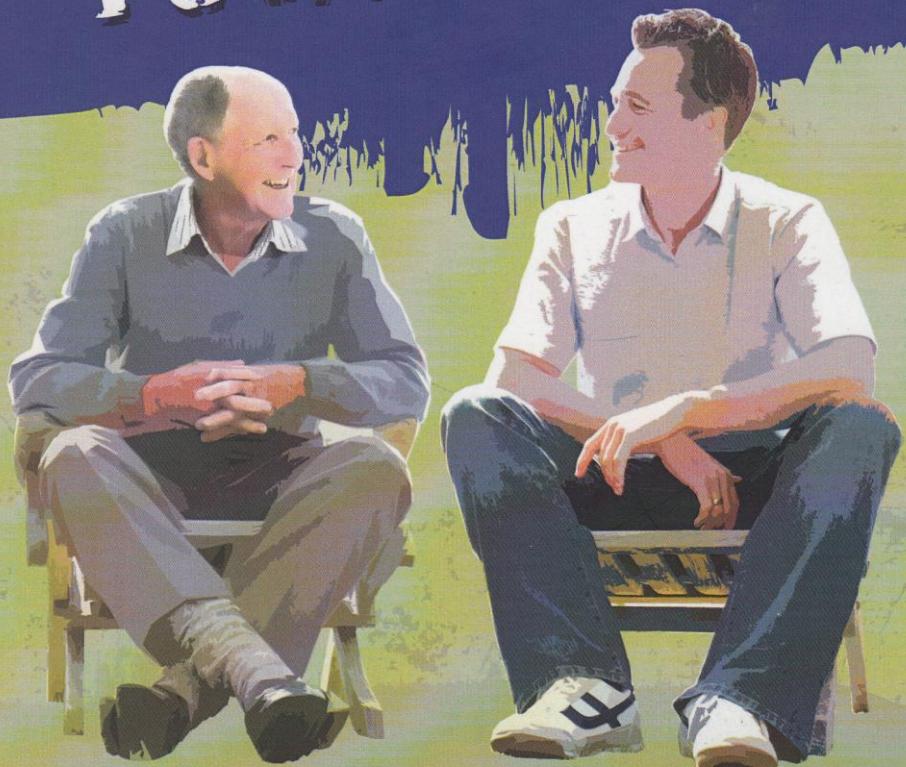

Pišem jaz, pišeš ti, beremo vsi

NEPOZABNO TOVARIŠTVO

Pišem jaz, pišeš ti, beremo vsi

NEPOZABNO TOVARIŠTVO

Šolski center Celje

2012

Šolski center Celje

Nepozabno tovarištvo

Uredniški odbor

Igor Dosedla (odgovorni urednik)

Andreja Jelen Mernik (glavna urednica)

Alojz Razpet, Nevenka Poteko, Tadeja Praprotnik

Računalniško oblikovanje: Peter Arlič

Izdal in založil Šolski center Celje

Tisk: Tiskarna Gracer

Naklada 100 izvodov

Celje, oktober, 2012

Projekt **Pišem jaz, pišeš ti, beremo vsi** je financiran iz sredstev Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in Šolskega centra Celje

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

VSEBINA

BILI SMO TOVARIŠI	<hr/> 5
<i>Zala Čanžek Časl</i>	
ZAGREBAČKA POTRAGA ZA USPOMENAMA	<hr/> 14
<i>Ivana Marijanović</i>	
NIJE MI NI NA KRAJ PAMETI DA ODUSTANEM	<hr/> 25
<i>Đorđe Jović</i>	
ČE NE VEŠ, TE NE ZANIMA	<hr/> 37
<i>Maša Belak</i>	
PUT U SARAJEVO	<hr/> 48
<i>Elvedin Durgut in Mirza Sadiković</i>	
NEZABORAVNO DRUGARUVANJE I TRAJNO PRIJATELSTVO	<hr/> 68
<i>Marija Gocevska</i>	
PONOVNO ZAJEDNO	<hr/> 78
<i>Emina Đoković</i>	
MIHA STIŽE U PIROT	<hr/> 88
<i>Nikola Miladinović</i>	
NEKEGA LEPEGA JUTRA	<hr/> 100
<i>Gregor Ratej</i>	

Uvod

BILI SMO TOVARIŠI¹

Zadnja šolska ura. Še šestdeset minut sedenja in gledanja v tablo, potem pa svoboda. Globok vdih in vikendu naproti. A najprej ura zgodovine. Ne morem reči, da sovražim zgodovino, da je nevzdržna in da je ne razumem. Mislim, kaj sploh je za razumeti? Naučiš se nekaj dejstev, in to je to. In ravno tu je moj največji problem z zgodovino. Učiti se. Sam sem bolj tehnični tip človeka in naravoslovje je tisto področje, ki me najbolj zanima in kjer se lahko cele ure poglabljjam v določeno snov. Toda, zgodovina? Ne, hvala.

S to mislio sem vstopil v napol prazno učilnico. Danes je petek in mnogim ni na prvem mestu sedenje za šolsko klopo. Ravnodušno sem odprl napol prazen zvezek, saj nimam veliko zapiskov snovi, ker pri urah zgodovine ne sledim tako kot bi bilo potrebno, je pa zato veliko risb,

---

¹ Zala Čanžek Časl, Šolski center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

grafitov in podobno. Ravno sem začel z novo skico, ko je v razred vstopil profesor.

Gospod Podobnik je ... Ne vem, kako bi opisal starejšega moža s sivimi lasmi, brado in velikimi očali. Poleg tega ima vedno oblečen rjav suknič z zakrpanimi komolci, kar je »baje« spet modno, in hlače vseh možnih barv in oblik. Njegov »famoznik« dodatek pa je zelen zvezek, za katerega nihče ne ve, čemu služi. No, on je zgodovinar. In to v vseh pomenih te besede. Ne ustvarite si napačnega mnenja, možakar obvlada snov. Brez pomožnih zapiskov, opornih točk ... Zgodovino pa razлага na način, da je vsem razumljivo. Pa čeprav na trenutek s svojo vznesenostjo že malo pretirava.

Vsako uro znova si rečem: »Danes ga bom pa poslušal. Danes bom sledil snovi in od te ure nekaj dejansko odnesel.« In ob koncu vsake ure ugotovim, da ta dan še ni prišel.

»No, drage dame in gospodje,« se zasliši globok glas gospoda Podobnika. »Danes bomo govorili o zelo delikatnih stvareh,« je nadaljeval.

In v razredu završi smeh ter mrmranje, saj to reče vsako uro, za vsako snov.

»Nič se ne smejte. Danes bomo govorili o zgodovini, ki so jo pisali vaši dedje, nekaj deset let kasneje pa tudi vaši očetje. Je že kdo slišal za JLA?«

V razredu zavlada tišina. Samo ena dvignjena roka sošolca Andreja, ki po mojem mnenju živi za ta predmet, je prekinila idilično podobo neznanja in ravnodušnosti v našem razredu.

»Andrej, povej!«

»Mislim, da je to Jugoslovanska ljudska armada.«

»Ja, bravo, Andrej! Sedaj lahko izpustiš roko,« je nekoliko satirično odvrnil profesor.

»No, kot je Andrej pravilno ugotovil, gre za čas skupne države Jugoslavije.«

In nato sem prisluhnil uri profesorja Podobnika. Prvič v treh letih na srednji šoli sem dejansko poslušal razlago pri uri zgodovine. In ko je zvonec naznalil konec ure, sem razočaran obsedel. Kako je lahko že konec?

To petkovo popoldne sem preživel drugače kot vse ostale. Običajno pridem po pouku domov, padem v posteljo in odspim dve uri popoldanskega počitka. Ali pa druga možnost – po pouku ostanem s sošolci, s katerimi se odpravimo v naš najljubši lokal, odsedimo par uric in se potem, uspešno ali pa ne, odpeljemo s kolesom domov. Najbrž mi ni potrebno poudarjati, katera izmed teh dveh možnosti je najpogostejša in nad katero je moja mama tudi najmanj navdušena. Kakorkoli ... ta petek je bil izjema.

Najprej naj povem, da sem mestni fant. Vse svoje življenje sem preživel v Celju, kjer živijo tudi moji starši. Zato sem se v šolo in nazaj vozil s kolesom, v deževnih dneh pa me je, na poti v službo, tja odpeljal oče. Do Nove vasi, kjer stanujem, sem potreboval približno petnajst do dvajset minut. Na poti sem zato vedno poslušal glasbo na svojem iPodu, da mi je čas hitreje minil.

Danes pa se s kolesom nisem odpravil proti domu. Niti nisem potegnil iz torbe svojega iPoda, temveč sem

se kar peš odpravil čez cesto do najbližjih stanovanjskih blokov. Zakaj? V prvem bloku ob cesti, v šestem nadstropju, v stanovanju številka petindvajset živi oseba, ki jo kar pogosto obiščem. Priznam, da je razlog obiska velikokrat mama, ki zahteva, da gremo na obisk. No, v tem stanovanju številka petindvajset živi moj dedek Janez, oče moje mame, ki je bil eden tistih, ki so pisali zgodovino JLA.

Ne dolgo po mojem zvonjenju so se vrata odprla.

»Miha! Tebe pa danes nisem pričakoval. Kaj pa delaš tu?« Vidno presenečen me je dedek povabil naprej.

V dedku sem vedno videl avtoriteto in strogo držo. Pa tudi intelekt. Še vedno veliko bere in vsak dan reši vsaj tri križanke. Med poročili velikokrat izklopi telefon, da ga nihče ne moti, in ko se sprehaja po mestu, se vedno glasno pritožuje čez mladino ter gnečo. Trdno je prepričan, da državni dolg ne bo nikoli poplačan, da je harmonika najboljši izum in da ženske niso za volan.

Danes pa sem si ga predstavljal v vojaški uniformi, postavljenega v ravno vrsto in s strelnim orožjem na rami.

»Nič. Odločil sem se, da še ne grem domov, ker je petek in sem končal s poukom. Rekel sem si, da te malo obiščem, ker vem, da si danes čisto sam.«

»A tako? Dobro, pridi v dnevno sobo. Ravno rešujem križanko. Mi boš malo pomagal. V teh starih leksikonih nikjer ne najdem ameriškega pevca Jacksona. Kdo je to?«

Njegovi izjavi sem se samo nasmehnil in zmajal z glavo.

»Veš, dedi, danes smo se v šoli učili o JLA. In sem se spomnil na tiste stare fotografije, ko si ti služil vojsko tam. Saj si bil vojak JLA, kajne?«

Nekaj časa me je samo nemo gledal. Nato pa se počasi usedel na kavč, pokazal na modro škatlo s kitajskim vzorcem in dejal: »Prinesi mi tisto, prosim.«

Previdno sem položil škatlo na klubsko mizico v dnevni sobi, sedel poleg njega in čakal.

»Kaj so ti pa povedali o JLA?«

In na kratko sem mu obnovil dejstva, ki sem si jih zapomnil.

»Samo to?« je po koncu dejal. »Veš, Miha, JLA ni bila samo tretja največja vojska takrat. Ampak je bila tudi način življenja. Kar so nas naučili tam, smo si zapomnili za vse življenje.«

Zamišljeno je zrl v škatlo in nadaljeval: »18 let mi je bilo. S služenjem vojaškega roka sem pričel junija. Takrat se je še vojska imenovala Jugoslovanska ljudska armada. Poslali so me v neko hrvaško vas. Imena se ne spomnim več, ker tam nisem bil zelo dolgo. Potem pa smo šli v južno Dalmacijo. To so bili časi ... Tu so se spletla tudi najlepša in najboljša prijateljstva.«

Nato je počasi odprl pokrov modre škatle in mi pokazal svoje spomine. Shranjene so bile fotografije tovarišev, pisma njegovih staršev, identifikacijska številka, razni našitki in rjav list papirja, na katerem je bil nekakšen seznam.

»Kaj so ta imena, dedek?«

Previdno, kot da je najdragocenejši kos papirja, mi je vzel list iz rok in se nasmehnil ter rekel: »To, Miha, so pa moji tovariši. Bratje, ki so z mano zmrzovali v lanenih šotorih ali v zbiti zemlji na kakem obrambnem jarku in ki so se z mano veselili v redkih gostilnah, kamor smo kdaj pa kdaj lahko zašli za kratek čas. Še danes se spominjam njihovih obrazov. Deška razigranost in mladostna naivnost nas bi marsikdaj stala življenja. Hkrati pa je to bila naša rešilna bilka.«

»Praviš, da je to seznam? Naslovi tvojih tovarišev iz JLA? Uau, dedi, to še vedno hraniš?« sem bil tudi sam navdušen.

»Miha, ta seznam je bil moj telefon, moj ... kaj že imate sedaj? Računalnike in vso ostalo tehnologijo. Seveda, to še vedno hranim! Ali veš, kako je to dragoceno? Še dolgo potem, ko že davno nismo bili več vojaki, ko smo se že nekateri poročili, imeli družine in službe, smo si še vedno pisali.«

»Kaj pa sedaj? Si še pišete?« me je zanimalo.

In dedek je žalostno odkimal: »Ne, že dolgo nisem dobil pisma. Stiki so se čez leta izgubili. Marsikoga najbrž že ni več.«

»Ali pa so pozabili?« sem pametno pripomnil.

»Pozabili? Ne, Miha, tega nikoli ne pozabiš. Trenutki, ki smo jih skupaj preživeli, so del nas.«

Že je hotel pospraviti stvari nazaj v škatlo, ko sem ga ustavil in pripomnil: »Dedi, kaj ko bi jaz obiskal tvoje tovariše? Ti kraji niso tako daleč in danes so prometne povezave kar dobre. Jaz bi lahko obiskal te ljudi in slišal še njihovo zgodbo.«

»Bi to res naredil? Veliko bi mi pomenilo.«

»Seveda,« sem odvrnil.

»Dobro,« je rekel. »Tu je seznam. Če pa najdeš katerega izmed mojih priateljev, ga lepo pozdravi.«

Z nasmehom na obrazu in odločenostjo sem odšel od dedka proti domu. V mislih sem že skoval načrt, kam me bo pot najprej zanesla. To bo moja poletna dogodivščina, sem si mislil.

1. poglavje

ZAGREBAČKA POTRAGA ZA USPOMENAMA²

»Ovo je zadnja stanica. Izađite!« namrgođeni stariji čovjek prstom mi je pokazao izlaz. Zakolutao sam očima i u tišini kupio svoje stvari očaran takvom »ljubaznošću«. Naglo sam iskočio iz vlaka i našao se na peronu usred sletala tračnica. S jedne strane turisti hodaju s perona na peron i zbumjenim pogledom traže svoj vlak, za sobom vuku ogromne torbe šarene poput mojih žniranaca i toliko velike da i ja sam stanem u njih. S druge se strane bake guraju u redu za karte, a djeca trčkaraju za roditeljima koji se bore za što bolja mjesta u vagonima. Svi zajedno stvaraju peronsku galamu i kolodvorski kaos. Moje su se torbe, svaka na svoju stranu, razbježale po mramornom podu uglačanom od putničkih lutanja, a ja sam pogledom tražio pekarnu. Moje ogladnjene ruke jedva su nosile sve što mi je brižna majka spremila za put. Ubacila je u torbu nove mekane

---

² Ivana Marijanović, Škola za cestovni promet, Trg J. F. Kennedyja 8, Zagreb

papuče, pidžamu koju sam još prije nekoliko godina prerastao, torbicu s gelom, naušnicom i bezbroj ostalih »životno važnih« stvari za koje smatra da su nepodne na putovanju. U toj silnoj brizi zaboravila je na ono najvažnije – hranu. Lutao sam peronima moleći se da izbjegnem bliski susret s mehaničkim sustavom vlaka i da ne postanem mljeveno meso oblika maminog »faširanca«. Iz nemogao i gotovo u panici kročio sam u pekarnicu, raj za moj prazni želudac i stao pred mirišljave delicije. Nakon slasnog obroka koji se sastojao od lisnatog tijesta punjenog čokoladom, čokoladne buhtle i čokoladnih uštipaka, bio sam i više nego spremjan krenuti dalje. Prošavši jezgru kolodvora, našao sam se licem u lice s kraljem Tomislavom koji me, ponosno uspravljen na svom brončanom konju, dočekao u znak dobrodošlice. O, Zagrebe, stigao sam ti!

Odsjeo sam u obližnjem hotelu. Budući da si ne mogu priuštiti luksuz poput »Esplanade« u kojoj je odsjeo kraljevski nogometni klub Real Madrid i sobu u kojoj je Ronaldo trčakarao bos, morao sam se zadovoljiti

skromnim hotelom u kojem sam rezervirao malenu sobu s krevetom, stolom, skromnim toaletom i ostalim najosnovnijim stvarima. U ormarić pored prozora s pogledom na ulice pune užurbanih automobila i nervoznih vozača složio sam stvari. Sad na tuširanje i u krevet! Dan je bio dug i iscrpljujuć, a sutra me puno toga očekuje.

Zora lagano sviće, a ranojutarnje sunce hladnokrvno ubija svaki trag sna i svojim zrakama cilja ravno u oči. Jučer sam bio toliko umoran da sam zaboravio navući zavjese, zatvoriti prozore. Baš ništa nisam napravio kako treba. Nekoliko kapi vode razmuljao sam po licu tek toliko da izgleda kao da sam se umio. Odjenuo sam prvo što mi je bilo pri ruci i bio sam spremjan za polazak. S djedovog popisa prijatelja iz JNA uspio sam izvući adresu »zagrebačkog ratnog druga«. Put do Trnave bio mi je vrlo zanimljiv. Našao sam slobodno mjesto u autobusu i prepustio se čarima grada Zagreba. Kafiće pored škola baš kao i u mom gradu preplavila je rijeka učenika koji radije sjede satima uz jednu kavu ili jedan sok, umjesto

na jednom satu hrvatskog ili matematike. Tržnice su oživjele mame i bake koje svakodnevno odlaze u potragu za ukusnim namirnicama. Neki žure na posao, neki možda kući bolesnom djetetu, a ja, sasvim opušteno, prolazim ulicama meni nepoznatog i neistraženog grada.

»Novi ljudi, novi događaji, nova iskustva«, razmišljao sam. Miris avanture se osjećao u zraku. Izašao sam iz autobusa okružen bezbrojem nepoznatih ulica, a put kojim sam došao već je počeo blijediti i padati u zaborav moga sjećanja. Za oko mi je zapela plava ploča u daljini. Što sam se više približavao tom uglu ulice, bio sam sigurniji da je to baš ono što tražim, a samopouzdanje mi je svakim korakom bilo sve veće. Postoje situacije kada me instinkt ne vara, a ovo bi mogao biti pravi primjer toga. Uskoro sam se našao na adresi s djedovog popisa. Ušao sam u dvorište s popločenim puteljkom koji je vodio ravno do vrata velike žute kuće. Na prozorima su bile zavjese kakve zna raditi moja majka, onako izvezene od konca u raznim bojama. Vrt je bio pažljivo uređen. Na svakom koraku je posađen neki cvijet, ukopan poneki

vrtni patuljak, svježe pokošena trava. Kuća je imala velika smeđa vrata, tri kata i zaista je ostavljala vrlo ugodan dojam. Zvuk zvona se oglasio kućom, čuli su se koraci. Prstima sam prošao kroz kosu vjerujući da to iz nekog razloga donosi sreću. Starica je drhtavim rukama otvorila vrata i duboko se zagledala u moje oči očekujući da joj kažem razlog svog dolaska.

»Dijete, koga trebaš? Tko si ti?« upitala me. Taj glas je bio topao i mio poput onog što ga već godinama nisam čuo, otkako mi je baka umrla.

»Ja sam Miha!« rekao sam. »Ispričavam se ako smetam, no zanima me je li ovo obitelj Blagus?« nastavio sam.

»Da, nisi pogriješio. Ja sam Barica Blagus. No zbog čega si tu? Zašto te to zanima?« pogledala me sumnjičavim pogledom. Nije ni slutila tko sam i zašto sam došao.

»Trebao bih gospodina Abaza. Nadam se da je on ovdje. Morao bih mu mnogo toga reći. Radi se o mom djedu.« rekao sam.

»U sobi je. Uđi ako je tako, reći će mu da si došao.«

Ušao sam i jedva zatvorio ona velika teška vrata. Vodila me hodnikom prema dnevnom boravku, a zidovi su bili natrpani raznim slikama među kojima su bile i neke fotografije iz vojske. Ljudi u vojnim odorama na fotografijama bili sumi dovoljan dokaz da sam na pravom mjestu jer sam među njima prepoznao i lice svoga djeda.

»Abaze!« viknula je. »Abaze, dođi!«

Iz sobe je izašao starac tamne kose. Visok, stasit čovjek gruboga glasa. Računajući da je vršnjak moga djeda, morao sam priznati da se zaista dobro drži. Dok se mom djedu svaki dan pojavi bar jedna nova sijeda vlas, ovaj čovjek je dobro brinuo da mu kosa izgleda uredno i dotjerano. I to ne samo kosa! Imao je stav na kojem bi mu mnogi mladići zavidjeli. Bio sam siguran, našao sam djedovog prijatelja. Nisam htio okolišati, pa sam im odmah objasnio razlog svog dolaska.

»Mogu li vas upitati nešto gospodine A.. A... kako ono?!« sramežljivo sam upitao.

»Abaz,« odgovorio je. »Ne zamjeram ti, rijetko tko mi je ime zapamtio u kratkom vremenu. Znaš, čak se i ponosim njime. Nitko ga ne zapamti, ali svi me se sjete kada ga čuju.« našalio se. Ima tu istine, slažem se. I ja ću Abaza pamtitи dulje no što on misli.

»Dakle, gospodine Abaze, jedna stvar mi nije nikako jasna. S mojim ste djedom proveli jedan period života, zajedno ste nazdravlјali, smijali se, plakali kada je bilo potrebno... nije bilo toga što bi vas moglo razdvojiti ili uništiti vam prijateljstvo. Zanima me je li vrijeme koje vas razdvaja uspjelo uništiti vaše prijateljstvo?«

Gledao sam u njegove oči očekujući objašnjenje. Iz tih istih očiju sam mogao puno otkriti. Bile su plave poput neba, a nebo svašta skriva, baš poput tog oštrog pogleda. Iako je izgledalo da je čvrst poput stijene, moje su ga riječi dotakle. Osjetio sam to. Iza plavih očiju tog starca krila se nit probuđenih emocija koja ga je na trenutak obuzela. Ruka u ruci, stisnuo me poput prijatelja za kojim već godinama žudi.

Dan je odmicao prema svom kraju, a moj je hotel daleko od ovog prostranog i toplog doma. Abaz je svojim autom otišao po moje stvari jer smo se dogovorili kako će ostatak boravka u Zagrebu provesti kod njih. Moram priznati da sam se te dane osjećao kao kod kuće. Teta Barica me udebljala svojim jelima, a Abaz je brinuo da mi dani provedeni kod njih ostanu u najljepšem sjećanju. Oni nemaju djece. Imali su djevojčicu koja je umrla nedugo nakon poroda i od tada više nikada nisu ni pokušavali proširiti obitelj. A voljeli su djecu, vidjelo se. Vjerujem da su zato svu pažnju posvetili meni u tih nekoliko dana druženja. Izlazili smo van zajedno, šetali Bundekom, razgovarali kao da se znamo godinama. Glavna tema razgovora bili su dani provedeni u vojsci. Čitali smo Abazove dnevnike iz JNA, gledali razne filmove i zavirili u povijesne knjige. Shvatio sam da je povijest zaista nešto što treba i vrijedi učiti. Samo si na taj način možemo predočiti sve ono što su naši preci proživjeli. Družeći se posjetili smo Trg bana Josipa Jelačića, šetali Ilicom i Maksimirom. Svatili smo do ZOO-a i sjedili na

tribinama zagrebačkog nogometnog kluba Dinamo. Obojica volimo nogomet, pa nam je to bilo veliko zadovoljstvo. Između ostalog, pričao mi je o mom djedu koji mi je kroz te priče iz dana u dan bio sve bliskiji. Pričao mi je o tome kako su bili istinski prijatelji i kako bi ga jako veselilo kad bi se ponovo sreli. Djed će uskoro navršiti sedamdesetu godinu, pa sam povodom toga pozvao Abazu i njegovu suprugu Baricu na djedovu proslavu rođendana. Obećali su mi da će doći i vjerujem da će to biti djedu najljepši rođendanski poklon.

Došlo je vrijeme za pakiranje i povratak kući. Pozdravio sam se s blagim i dobrim Blagusima i sa sobom ponio mnogo lijepih uspomena. Taksi me odvezao na Glavni kolodvor odakle sam prije nekoliko dana započeo svoju zagrebačku avanturu. Lutao sam peronima i tražio svoj vlak. Kad sam ga nakon duljeg vremena našao, na brzinu sam ukrcao svoje stvari i sjeo u treći vagon. Nasuprot mene je sjedila djevojka ljubičasto obojane kose uvinute u zrak, čudno obučena i tamno našminkana. Na razderane najlonke spuštala joj se

kratka crna haljina krcata bedževima i raznobojnim čipkastim uzorcima. Tom neobjašnjivom kombinacijom boja i oblika odjeće, opravdanome podsjetila na profesora Podobnika. I on poput nje ne bira boje i ne usklađuje odjevne predmete. Njegove hlače u svim mogućim bojama i nedefiniranim oblicima uvijek su me nasmijavale do suza, a zelenu mašnu da ne spominjem. Došao je konduktor, pristojno pozdravio i poništio mi kartu. Vrlo iznenađujuće, moram priznati. Ovaj je čovjek bio nasmijan i ugodno je komunicirao s ljudima. Sjetio sam se kako me njegov kolega skoro »pojeo pogledom« i naglavačke izbacio van kada sam stigao u Zagreb.

Stavio sam slušalice na uši i dok sam slušao glazbu misli su mi odlutale na mog djeda i Abazu koji su tolike godine proživjeli daleko jedan od drugoga, a opet, vrijeme i prostor koji su ih razdvajali kao da nimalo nisu utjecali na osjećaj bliskosti koji ih je spajao. Vlak se lijeno udaljavao od Zagreba. Zavolio sam taj grad. Uz njega su me sada vezala sjećanja i uspomene na vrijeme provedeno s gospodom Baricom i Abazom isprepletene s

uspomenama iz mladenačkog prijateljstva Abaza i moga
djeda, čvrsta nit koju ni oštri mač vremena neće lako
presjeći.

2. poglavje

NIJE MI NI NA KRAJ PAMETI DA ODUSTANEM³

Jutro je, sunce se iznova rađa... Volim da vidim taj prizor, ali ne i da ustanem u pet ujutru, pogotovu posle neprespavane noći i hiljadi komaraca za koje sam ja bio potencijalni Crveni krst. Uz truckanje voza gledam kroz prozor i razmišljam o danu koji je preda mnom. Danas putujem na istok Srbije, u Zaječar. U kraj za koji se priča da je Tunguzija, što nije čudo jer do pre neki dan ni ja nisam čuo za njega, doduse, sa geografijom nisam veliki prijatelj. U gradu sa oko četrdeset hiljada stanovnika, morate priznati, nije lako naći jednu osobu, ali me je deka naučio da nikada ne treba odustajati od svog cilja. Uz samu pomisao da tražim dekinog dobrog prijatelja iz JNA, nije mi ni na kraj pameti da odustanem.

Preko puta mene sedi omanji čovek, crne kose, sa naočarima, pristojno obučen i čita novine. Javio sam mu se I on mi je druželjubivo uzvratio. Pošto mi je bilo

---

³ Đorđe Jović, Tehnička škola Zaječar, Kneginje Ljubice 3-5, Zaječar

potrebno da nekako ubijem dosadu pitao sam ga:
»Odakle ste?«.

»Iz Zaječara«, odgovorio mi je.

Te njegove reči su mi odmah dale nadu da će saznati više o gradu u koji idem, ali sam se odmah potom razočarao kada mi je rekao da se tamo skoro doselio. Nisam stigao ni da se rastužim kada mi je nova nada pokucala na vrata. Bio je to jedan stariji čovek sa dugom sedom bradom. Ličio mi je na popa. Ušao je u kupe i seo pored mene, što mi nije bilo naročito priyatno. Mirisao je na sveže pomuženo mleko i bio je obučen kao da je tek došao sa njive. U početku ga nisam najbolje razumeo jer je pričao nekim, meni čudnim, dijalektom, koji do sada nisam čuo. Pa ipak uspeo sam da saznam neke dragocene informacije o gradu i kako da nadjem adresu dekinog prijatelja. Osećaj lakoće mi se vratio u grudi. Hteo sam da poskočim od radosti, ali sam se suzdržao. Putovanje kroz ovoliku šumu me je pomalo plašilo. Pitao sam se kako ljudi ovde uopšte žive. Nije ni čudo što govore kao da su sišli s planine, jer oni sa nje ni ne silaze.

Odjednom se grad stvorio ispred mene. Dok sam izlazio iz voza u hodniku je bila jedna starica koja se gegala kao pingvin. Lakše mi je bilo da je preskočim nego da je zaobiđem, ali sam ipak sačekao... Izašavši iz voza uputio sam se ka adresi dekinog prijatelja, koju mi je detaljno objasnio čovek iz voza, mlatarajući rukama kao da se nalazimo tamo. Adresu sam našao prilično lako i brzo. Možda zato što sam bežao od čopora pasa koji su me usput jurili.

Stigavši na traženu adresu video sam veliko dvorište i dvospratnu kuću. U dvorištu su bila deca koja su se igrala i jedna žena koja je neprestano vikala na njih. U sebi sam mislio šta da kažem, kako da priđem...

Ali me je žena preduhitrla i pitala me da li mi je potrebno nešto.

Odgovorio sam da tražim jednog starca koji je služio JNA zajedno sa mojim dekom.

Druželjubiva gospođa mi je otvorila kapiju sa rukama umazanim do laktova. Sve vreme mi se osmehivala pa

sam pomislio da sam verovatno na pravom mestu. Pitala me je kako sam putovao i da li sam za kafu.

Na to sam ja odgovorio: »Dugo i klimavo, vrat mi se ukočio od spavanja, a kafu ču morati da prihvatom jer sam mrtav umoran«.

Razgovor je tekao fino i učtivo. Uz kaficu i časkanje sa domaćicom osećao sam se veoma prijatno, skoro kao kod kuće, s tim što se nisam usuđivao da dignem noge na stolicu. U sebi sam pomislio kako su ljudi dobri baš kao što mi je deka i opisao.

Ubrzo je došao i domaćin, mrkog pogleda sa sekirom u ruci. Delovao je zastašujuće.

Polako sam spustio šoljicu na sto, za slučaj da treba da bežim, ali se domaćin nasmejao kada me je ugledao prišavsi da se pozdravi.

»Isti deda«, rekao je. »Kako si putovao junače?«.

»Dobro, ali su sedišta u kupeu malo neudobna«.

»Svaka ti čast. Toliki teret pa još vozom«.

»Pa i nisam imao toliki teret, samo ovo što nosim na sebi«.

Odjednom se njegov osmeh pretvorio u ono ozbiljno lice. Tada me je pitao: »A gde su pufne?«.

Ja sam misleći da se šali, upitao: »Koje pufne?«.

»Pa pufne za frezenklovanje, kao što smo se sa Jocom dogovorili«.

»Kojim Joca?«.

»Joca Trta što drži Raketu«.

»Koju Raketu?«.

»Pa stolarsku radnju gde radi tvoj deda«.

»Mislim da je u pitanju nesporazum jer moj deda ne radi u Raketi, možda se povremeno pravi kao da je vozi jer je u kolicima pa mu se može. Inače, od stolarije je dizao samo varijaču«.

»Kako bre u kolicima? Pa je l' nam pre godinu dana zidao sušaru za meso sa mojim ocem Milutinom?«.

»Kako Milutin, pa ja tražim Dragutina?«.

»Slušaj dečko, u kuću si mi ušo, ženu mi zavodiš, još si mi i kafu ispio a pufne mi nisi doneo«.

Kako se njegov glas uzdizao tako su se moje noge brže kretale u rikverc, a kad je počeo da diže sekiru, bez

ikakvog razmišljanja sam izleteo odande, kao deda i njegova raketa.

Nisam ni razmišljao o svojoj grešci jer sam iza sebe čuo domaćinov glas: »Daj pušku, Milunka!«.

Kad sam otvorio oči našao sam se na jednoj velikoj raskrsnici koja je u stvari bila i centar grada. Preplašen i potresen tražio sam mesto da sednem i da se okrepim. Spas sam našao u obližnjoj pekari. Srećan što umalo nisam video svetog Petra naručio sam burek i jogurt.

Izašavši iz pekare osetih jak udarac i moj preslatki burek mi ispadne iz ruku, što me je jako razbesnelo. Pogledao sam u čoveka koji me je gurnuo i počeo da vičem: »Pazi kuda ideš! Nisi jedini na ovom svetu!«.

Čovek je odmah počeo da mi se izvinjava i nudio me novim burekom.

Moj bes se stišao kada sam uvideo da je čovek ljubazan i da to nije uradio namerno. Zapodenuo se razgovor i čovek me je upitao u kom pravcu idem. Odgovorio sam mu da ne znam i da je mesto na koje sam pošao nemoguće naći. Kada je saznao da nisam odavde,

upitao me je odakle sam i koja je to moja nedostižna destinacija.

Pošto sam mu ispričao svoju priču, slatko se nasmejao, rekao je da je srećan što me je gurnuo, što me je veoma začudilo. Upitao sam ga zašto, a on mi odgovori da je on unuk čoveka za kojim tragam.

Prvo sam mislio da se šali, ali kad sam shvatio da je ozbiljan, nisam znao šta me je snašlo. Osećao sam se kao penzioner kada ga lekar prozove. Pritisak mi je naglo skočio, srce počelo da lupa, vid se zamagalio, a srećan sam što je napokon uzeo moj karton u ruke. Bio sam presrećan i od radosti skočio na čoveka. Ne znam zašto, ali počeo sam da ga grlim i ljubim kao rođenog brata.

Čovek je verovatno shvatio sve moje muke i odmah smo krenuli ka njegovoju kući. Usput smo pričali o svojim starcima i njihovim pričama iz vojske. Uz našu priču osećao sam se lagodno, kao da su svi moji problemi rešeni, ali eto ti čuda.

Ispred nas se ni od kuda stvorila neka bakica sa ogromnim torbama. Čim nas je ugledala zamolila nas je

da joj pomognemo. Ne razmišljajući o mogućoj muci, rado sam prihvatio. Tako sam se i osećao sve dok nisam podigao torbu, a onda sam osetio hladan znoj i jezu jer je torba bila teška kao trokrilni šifonjer od oraha. Pokušavajući da sakrijem svoju slabost trudio sam se da pričam što normalnije, ali mi na žalost nije pošlo za rukom.

Moj novi prijatelj, shvativši u čemu je problem, nasmejao se i prišao je da mi pomogne. Pao mi je kamen sa srca. Nakon što smo pomogli bakici nastavili smo svojim putem. Zaneseni razgovorom nismo ni shvatili da smo skoro promašili kuću. Iz dvorišta se začuo jak i sladak smeh. Porodična atmosfera je zračila toliko da sam već osetio toplotu oko srca. Prišli smo kapiji i u dvorištu sam video nekoliko razdraganih osoba među kojima je bio i deda Dragutin, ratni drug moga dede. Izgledao je baš onako kako mi ga je deka opisivao. Nisam znao šta će sa sobom. U trenutku sam se osećao presrećno, toliko da sam mogao volu rep da isčupam! Ipak sam ostao pribran. Jedva sam čekao da se upoznam

sa deda Dragutinom i objasnim mu ko sam i šta tražim u njegovom skromnom domu.

Kada smo ušli u dvorište svi su me zbumjeno pogledali uključujući i psa koji je ubrzo krenuo ka meni. Uplašio sam se, jer sam pre toga dobio lepu dobrodošlicu pasa koji su me jurili kroz ceo grad. Noge su krenule same da idu u nazad, ali me je moj prijatelj spasio sprečivši psa da me napadne. Ponudili su mi stolicu koju sam oberučke prihvatio.

Kao što sam pretpostavio, krenuli su sa ispitivanjem... Preplašen on sijaset događaja koji su mi se izdešavali, nisam znao odakle da počnem. U tome mi je pomogao prijatelj koji je započeo razgovor, rekao im je odakle sam, koga tražim.

Deda Dragutin me je začuđeno gledao a onda pitao:
»Mali, ti se to šališ sa mnom?«.

Odgovorio sam mu da se ne šalim i da sam najozbiljniji. Izvadio sam sliku svog deka iz džepa i pokazao mu.

Nije mogao da veruje. Počeo je da zamuckuje i da mu treperi glas dok je pričao o avanturama iz vojske. Krupne kapi iz oka su mu se slivale niz naborane obraze. Ruke su mu drhtale dok me je grlio. Nije znao šta ga je snašlo. Pričao je o mom deki sa toliko ljubavi da su čak i meni pošle suze. I dalje nisam mogao da poverujem u to da sam uspeo.

Priču smo nastavili u kući uz šoljicu toplog čaja. Rekao je kako su njih dvojica bili nerazdvojni prijatelji i da su najteže dane u vojsci proveli zajedno.

Iz njegove priče sam napokon shvatio da vojnički život u to vreme nije bio nimalo lak i da njihove priče nisu uopšte za šalu i šegu. Vojska se u to vreme »preživiljavala«. Ljudi su prolazili kroz nju kao kroz pakao i vojna disciplina i ozbiljnost su bili obavezni. Strog vojnički život, kruta pravila, iscrpljujuća fizička aktivnost, naporni treninzi i obespravljenost imali su veoma visoku cenu. Po kiši, snegu i vetrnu, po vrelom suncu, na plus četrdeset, morali su da rade sve što im zapovedaju. Od čišćenja toaleta do vežbi u blatu do guše. Zato su i morali

da se drže zajedno, pa su postali kao rođena braća. Jedan drugom uvek čuvali leđa, branili jedan drugog i sve muke zajedno proživeli. Naravno bilo je tu zanimljivih, smešnih momenata koje su zajedno delili. Sam osećaj i strah od rata koji je mogao da počne svakog časa. Sve to zajedno ih je toliko zbljžilo da su postali kao jedno. Razumeo sam tu njihovu tugu i želju da se ponovo vide, jer takva prijateljstva traju vekovima.

U nekim momentima sam se osećao ružno, ponizno i sramežljivo kada bih pomislio kako sam uz smeh i radost sa dedom pričao o tim trenucima. Osetio sam tugu i žaljenje prema tim ljudima i moja želja da ih ponovo spojim se još više povećala. Dobio sam još jedan motiv koji je bio jači od svega i u sebi se zakleo da ti ljudi zaslužuju svoje prijatelje i da ću se potruditi da ih ponovno spojim.

Osećao sam se kao dete kad mu date čokoladu i još mu kažete da celu može sam da pojede! Taj dan nam je protekao u priči. S obzirom na avanturu koju sam proživeo tog dana morao sam da se odmorim.

Ponudili su mi da prespavam kod njih. Zahvalio sam se i rekao da ujutru moram opet na put. Dogovorili smo se da čim završim svoje pustolovine, dodjem zajedno sa dekom na nekoliko dana.

Ujutro smo se probudili, popili kafu, neko crnu, a neko belu i uputili smo se ka železničkoj stanici. Kada sam ušao u voz činilo mi se da mi se srce cepa, jer sam u tim ljudima i ja stekao prijatelje. Znao sam vratiću se opet ali sa dekom.

3. poglavje

ČE NE VEŠ, TE NE ZANIMA⁴

V petek zjutraj sem se odpravljala v šolo, ko je nekdo pozvonil pri vratih. Začudila sem se, saj je bila ura šele šest zjutraj. Odpravila sem se do vrat in jih odprla. Zunaj je močno deževalo. Pred vратi je, premočen od nog do glave, stal fant mojih let. Prestrašeno sem ga pogledala in ga vprašala, kako mu lahko pomagam. Rekel mi je, da bo verjetno zvenelo nenevadno, nato pa mi je povedal zgodbo o svojem dedku in o njegovih prijateljih iz JLA, ki jih išče. Bila sem presenečena, saj mi dedek ni nikoli pripovedoval zgodb iz časov, ko je bil v JLA. Verjetno zato, ker me to ni zanimalo in ga o tem nikoli nisem povprašala.

Povabila sem ga v hišo in šele nato se mi je predstavil. Ime mu je bilo Miha, ravno tako kakor mojemu dedku. Povedala sem mu, da ga z veseljem predstavim dedku, le da ga do nedelje ne bo domov, saj se je odpravil na izlet.

---

⁴ Maša Belak, Šolski center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

Na Mihovem obrazu sem opazila razočaranje. Potolažila sem ga in mu pojasnila, da lahko ostane pri nas na skrivaj do nedelje. Čez čas se je z idejo sprijaznil in prinesla sem mu brisače, da se je osušil. Razložil mi je, da se je odpravil iskat dedkove stare prijatelje. Našel je že dva in z obema preživel po nekaj zanimivih dni ter z njima izmenjal telefonski številki. Dedku je želel pripraviti presenečenje in povabiti njegove prijatelje iz JLA.

To se mi je zdela čudovita ideja, zato sem se ponudila, da mu pomagam.

Ura je bila že pol osem in bil je čas za odhod v šolo. Miho sem povabila s sabo v šolo, a je rekел, da bo rajši ostal v hiši in me počakal, da se vrnem. Odšla sem v šolo in komaj čakala, da se vrnem in se družim z njim, saj se mi je zdel zanimiv fant.

Po prihodu iz šole sva popoldanski čas preživila za računalnikom. Dogovorila sva se, da bova najino prijateljstvo ohranjala preko spletnega socialnega omrežja Facebook. Miha je imel na Facebooku shranjene

fotografije dedka, ki sem si jih z radovednostjo ogledala. Ob tem sem pomislila na svojega dedka in na najin odnos. Dedka sem imela rada, a nisem vedela veliko o njem in o njegovi preteklosti. Naenkrat mi je postalo žal, da se zanj nisem bolj zanimala. Zavedela sem se smrtnosti in začela ceniti to, kar imam. Odločila sem se, da bom dedka, ko se bo vrnil iz izleta, vprašala vse o njegovi preteklosti in življenju.

Mihi sem želela pokazati fotografijo dedka, a je nisem imela shranjene na računalniku, zato sva se odpravila kar v njegovo sobo. V tej sobi sem bila le nekajkrat v svojem življenju. Dedek ni imel rad, če sem zahajala tja.

Ko sem stopila v sobo, sem se počutila, kot da bi stopila v sobo človeka, ki ga ne poznam. Miha me je vprašal, kje dedek hrani svoje fotografije, a odgovora nisem poznala. Miha je videl, da se v tej sobi počutim zmedeno, zato je začel sam brskati po predalih in omarah. Pridružila sem se mu. V prvem predalu sva našla nekaj starih revij, ur in nakita. V drugem predalu sva našla nekaj fotografij, predvsem njegove žene, moje

babice. Začudeno sva obstala, ko sva na tretjem predalu zagledala ključavnico. Prepričana sva bila, da je v tem predalu nekaj, kar iščeva, zato sva začela iskati ključ. Preiskala sva vse odklenjene predale in omare, a zaman. Ključa ni bilo. Ker sva bila že obupana, sva poskusila predal odpreti na silo, a nama to ni uspelo.

Zaslišala sva zvok, ki je prihajal iz druge sobe. Bila je moja mama. Nisem ji povedala, da je Miha na obisku, zato se je hitro skril pod posteljo. V tem trenutku je mama vstopila v sobo in me vprašala, kaj delam tukaj. Opazila je odprte predale in razmetano omaro. Presenečeno me je gledala in rekla, da res ne ve več, kaj se dogaja z današnjo mladino. Ukazala mi je, da naj zapustim dedkovo sobo. Prosila sem jo še, naj ne pove dedku, da me je videla tukaj. Vrnila sem se v svojo sobo, a Miha je bil še vedno pod posteljo v dedkovi sobi. Ker je bila mama ves čas blizu, nisem mogla do njega.

Zvečer se je mama odpravila k prijateljici in izkoristila sem priložnost ter odšla v dedkovo sobo. Miha je sedel na postelji z listom v roki. Začudeno je strmel vanj. Rekla

sem, da naj odide iz sobe, saj ga mama ne sme videti. Odpravila sva se nazaj v mojo sobo in pokazal mi je list. Bil je načrt Celja z oštevilčenimi točkami na določenih lokacijah. Povedal mi je, da ga je našel pod posteljo. Prva točka je bila označena na mestu, kjer se nahaja naša hiša, druga točka pa na mestni knjižnici v Celju. Odločila sva se, da se naslednji dan odpraviva tja.

Ura je bila že skoraj polnoč, zato sva se odpravila spat. Mihu sem napihnila blazino, na kateri je lahko spal, in zaklenila sobo, da ne bi kdo prišel in ga zagledal.

Ko sem ležala v postelji, sem strmela skozi okno v nebo in opazovala zvezde. Veselila sem se vikenda, preživljanja časa z Miho in raziskovanja dedkove preteklosti. Miha je pričel smrčati, a sem kljub temu tudi sama kmalu zaspala.

Naslednje jutro sem se zgodaj prebudila in Mihe ni bilo v sobi. Najprej sem pogledala v kuhinjo, kjer je mama pripravljala zajtrk. Zavila je z očmi in me vprašala, kaj je spet danes z mano. Nisem ji odgovorila, le navihano sem jo pogledala in nadaljevala z iskanjem. Kar

na smeh mi je šlo, ko sem razmišljala o tem, kaj si trenutno misli o meni. Zagotovo, da se mi je zmešalo.

Na koncu sem pogledala še v kopalnico in tam našla Miho. Oddahnila sem si in ga oštela, zakaj je kar sam odšel iz sobe, saj bi ga lahko kdo videl. Opravičil se je in vrnila sva se v sobo. Rekel je, da je lačen, zato sem se odpravila po hrano.

Neslišno sem smuknila v kuhinjo, kjer je mama pekla palačinke. Ob pultu sem se plazila po tleh in ko je mama pogledala stran, ukradla palačinke. Mama je začudeno strmela v prazen krožnik in sama sebi govorila, da se dogajajo nenavadne stvari. Komaj sem zadrževala smeh.

S palačinkami v roki sem se priplazila do sobe. Miha je sedel na postelji in ko me je zagledal na tleh s palačinkami, je še on planil v smeh. Smejal se je tako glasno, da ga je slišala mama. Miho sem potisnila pod mizo, palačinke pa položila na posteljo in se po nesreči usedla na njih. Mama je vstopila v sobo in rekla, da je slišala fantovski smeh. Pretvarjala sem se, da ne vem, o čem govorí, in da sem bila ves čas tiho. Razočarano je

odšla iz sobe z mislio, da ima prisluhe. Miha je skočil izpod mize in se še naprej tiho smejal. Palačinke so bile še bolj ploščate kot sicer, a lakota dela svoje, zato je vse pojedel, jaz pa sem se odpravila v kuhinjo in jedla z mamo.

Ko sem prišla nazaj, je bil Miha že pripravljen za odhod na najino prvo lokacijo, in sicer mestno knjižnico. Miho sem pretihotapila skozi zadnji vhod, sama pa sem se poslovila od mame, jo prosila za nekaj denarja in ji rekla, da grem na kratek izlet s priateljico iz šole. Verjela mi je in mi dala kar nekaj denarja za hrano in prevoz.

Ko sem stopila skozi vrata, me je na cesti že čakal Miha. Odločila sva se, da bova odšla s kolesi. Jaz sem vzela svojega, Mihi pa sem posodila dedkovega, ki je bil sicer v slabih »kondicijih«, a še vedno zadovoljivo prevozno sredstvo.

Odpravila sva se proti knjižnici in se ob prihodu spraševala, kako nadaljevati najino raziskovanje.

Kot naslednja točka na zemljevidu je bil označen Stari grad. V knjižnici sva odšla na zgodovinski oddelek in

poiskala obdobje, v katerem sta bila najina dedka v vojni. Na policah je bilo na stotine knjig iz tega obdobja. Vsako posebej sva prelistala, a odkrila nisva nič zanimivega. Preostala nama je samo še ena knjiga, ki je bila videti zelo stara. Prelistala sva jo in v njej našla mnogo fotografij najinih dedkov in njunih prijateljev. Ugotovila sva, da je knjigo napisal eden izmed dedkovih tovarišev. Na začetku knjige sva našla posvetilo, namenjeno vsem, ki so pisali zgodovino JLA, zasledila sva tudi imeni najinih dedkov. Izposodila sva si jo in se s kolesom odpravila na Stari grad, kamor sva prispela lačna in malce utrujena.

Naročila sva kosilo. Med čakanjem na hrano sva listala po knjigi in odkrila veliko zanimivih zgodb in dogodivščin, ki so jih doživljali naši dedki. Zgodbe v knjigi so bile na trenutke zelo humorne, na trenutke pa tudi zelo žalostne. Ko sva pojedla, sva pričela z najnim raziskovanjem na gradu. Sprehajala sva se po starih stopniščih in na koncu hodnika zagledala velika vrata. V ključavnici je bil ključ, a vrat nisva mogla odkleniti. Dobro

sva si ga ogledala in ugotovila, da bi lahko odklenil predal v dedkovi sobi.

Preostanek dneva sva preživila v parku in njegovi okolici.

Zvečer sva se vrnila domov in se pričela zavedati, da se dedek naslednji dan vrne in da bo Miha kmalu odšel domov. Tiho sva se odplazila v sobo, a sva kmalu ugotovila, da ni nikogar doma. Odšla sva v dedkovo sobo in odprla predal, kjer je bila enaka knjiga, kot sva si jo izposodila v knjižnici, in fotografije iz JLA. Miha mi je povedal, da jih ima nekaj tudi njegov dedek. Na osnovi fotografij sva sklepala, da so bili tovariši iz JLA res dobri prijatelji.

Dogodivščine današnjega dneva so naju utrudile, zato sva se odpravila spat. Preden sva zaspala, sva se pogovarjala o pripetljajih, ki sva jih skupaj doživila, in si priznala, da se bova pogrešala.

V sončno jutro me je prebudil znan glas. Pogledala sem skozi okno in zagledala dedkov avtomobil. Skočila sem iz postelje in stekla po stopnicah do predsobe. Tam

je stal dedek. Stopila sem do njega in ga močno objela. Začudeno me je pogledal in me z nasmehom vprašal, s čim si je to prislužil.

Dedka sem pospremila v sobo in mu predstavila Miho. Povedala sem mu vse o njem in o njegovem dedku. Dedek je planil v jok in se mi začel zahvaljevati. Kmalu sem ugotovila, da so bile to solze sreče. Tudi sam je želel poiskati svoje stare prijatelje, a si nikoli ni vzel časa.

Mama je presenečeno opazovala naše solzne obraze in fanta, ki ga ni poznala. Odločila se je, da ne bo ničesar spraševala, samo obrnila se je in nadaljevala s kuhanjem.

Skupaj smo se usedli na kavč in pregledali fotografije in knjigo. Dedek nama je še iz prve roke povedal nekaj zgodb in z zanimanjem sva jih poslušala. Prvič v življenu sem se počutila, kot da res poznam svojega dedka in tudi on je bil navdušen nad tem, da se zanimam za njegovo preteklost.

Dopoldne se je bližalo h koncu in Miha je moral na avtobus za Sarajevo, kjer bo s pomočjo prijatelja Jurice,

poiskal dedkovega tovariša Mehmeda. Z dedkom sva ga peljala do postaje. Objela sem ga in mu obljubila, da mu bom vsak dan pisala na Facebook. Bila sem zelo žalostna, saj mi je močno prirasel k srcu. Z dedkom smo se dogovorili za srečanje in že zdaj se veselila tega dne.

4. poglavje

PUT U SARAJEVO⁵

Sivi oblaci su se nadvili nad gradom koji sam gledao iz ne tako udobnog autobusa koji je bio star i trošan, nekako skučen od silnih putnika i prtljaga. Nisam mogao da zaspim i da se malo odmorim. Gledao sam kroz prozor i razmišljao o djedu, pitao sam se kako li je taj starac bez mene i da li sam ga trebao ostaviti u Sloveniji samog. Kroz glavu su mi prolazile razne misli, baš kao što mi ispred očiju prolaze ulične lampe koje se tek pale sa prvim zvijezdama.

Moje razmišljanje je prekinuo brkati revizor koji mi je prišao i tiho rekao da se trebam spremiti, da je moja stanica tu u blizini. Tiho je govorio zbog starca koji je spavao pored mene. Baš me zanimalo kako je taj starčić sa velikim bijelim brkovima koji su se isticali na njegovom naboranom licu, spavao ovako spokojno u svom ovom džumbusu. Neka muzika je tiho svirala,

---

⁵ Elvedin Durgut in Mirza Sadiković, TDS, Velešići 2, Sarajevo

većina ljudi je galamila, a autobus je bio veoma neudoban. Ja nisam oka sklopio a on spava skoro svo vrijeme. Okrenuo sam se prema prozoru i ugledao mladi mjesec koji je odskočio visoko na nebū i koji je dao svoju notu ovom gradu prema kojem idem, gradu koji nosi ime Sarajevo.

Nikad prije nisam bio u Sarajevu, samo sam se prisjećao razglednica koje sam dobivao od svog prijatelja koji živi tu. Te razglednice su ostale duboko urezane u mom sjećanju zbog prijatelja iz djetinjstva, koji je sa svojim roditeljima napustio rodni grad i otišao u Sarajevo. Tako izgubljen u magli sjećanja, pred očima mi bljesnu jedna poznata, draga slika sa razglednice a to je slika sarajevske Autobuske stanice. Ukočen od puta ustao sam posljednji sa svoga mjesta i izašao vani iz autobusa. Dočekao me je svježi zrak koji mi je pomogao da se pribjerem od puta i atmosfere u autobusu. Opazio sam vozača kako izbacuje moje stvari i nešto ljutito gunđa. Uzevši svoje stvari, uputio sam se prema staroj česmi i sa dva-tri gutljaja ugasio žed koja me morila

većinu puta. Nakon nekoliko trenutaka autobus se izgubio u onom pravcu odakle smo i došli. Na stanici iz mase putnika izdvajao se meni poznat lik, lik starog prijatelja koji se nije puno promijenio. Posljednju fotografiju koju sam dobio od njega bila je prije nekoliko godina, na kojoj mi je izgledao nekako bezbrižno i sretno, a sad je dobio vidljivo ozbiljnije crte lica; pretpostavio sam da ga život u Sarajevu nije naročito štedio. Kad me je ugledao krenuo je kroz masu i za tren bio je u mom snažnom zagrljaju, grlio me je svojim rukama ali ja sam imao osjećaj da me grli svojim srcem i kroz šapat je samo izgovorio moje ime. Ganut njegovim iskrenim prijateljstvom potekle su mi suze koje nisam mogao skriti.

»Pa, druže stari, kako je prošao put?« upitao me je.

Sama pomisao na put u meni je stvarala osjećaj mučnine.

»Tu i tamo, druže moj, put je bio veoma loš ali sam bar uživao u lijepim krajolicima.«

Potapšao me je po ramenu i dodao: »Ništa se ne brini, idemo kod mene u stan gdje ćeš se fino smjestiti.«

Tako razgovarajući o mom putovanju do Sarajeva prošetali smo do auta koji mi je bio dobro poznat, to je bio stari spaček koji je vozio njegov otac dok je još bio u Sloveniji.

»Jednostavno, ne mogu vjerovati, još je ispravan?«

»Da, druže, dosta je pretrpio ali neću ga mijenjati, služi svoje a i to mi je poklon od oca za osamnaesti rođendan.« Dok je ovo izgovarao oči su mu primile neku tužnu boju, lice se začas promijenilo i zavladala je neka jeziva tišina.

U posljednjem pismu koje sam primio od njega prije nekoliko godina, saopćio mi je da su mu roditelji poginuli u saobraćajnoj nesreći, da ga je to strašno pogodilo i da je razmišljao da napusti studij, ali nasreću to se nije dogodilo, pribrao se i nastavio život dalje jer bi to željeli njegovi roditelji da su živi. Stan u kojem je živio nije bio mnogo udaljen od autobuske stanice tako da smo brzo stigli. Iznijeli smo stvari iz auta i krenuli u zgradu. Liftovi

nisu radili pa smo morali ići stepenicama. Laganim koracima ušli smo u stan kako ne bi probudili susjede. Kad smo ušli u stan bio sam iznenaden; znajući da su njegovi roditelji bili ugledni ljudi, nisam očekivao ovakvu garsonjericu. Sastojala se od jedne sobice pune razbacanih stvari i knjiga po podu, omanje kuhinje koja je spojena sa dnevnim boravkom gdje se nalazio i moj krevet sa novom posteljinom, a tu do nje bila je i kupaonica. Prošetao sam do prozora i posmatrao zaspali grad.

»Eh, da vidimo šta imamo za večeru« govorio je Jurica dok je smještalo moje stvari u sobu.

»Može, može, to mi odgovara. Veoma sam gladan.«

Od nekih konzervi sa ribom, spravio nam je veoma lijep objed jer nije imao puno izbora u svojoj kuhinji, vidjelo se da je životario. Dok smo jeli prisjećali smo se starih dobrih vremena, kako smo zajedno lovili ribe i učili voziti bicikl, gledali lijepe djevojke, krali komšijske jabuke. Tu i tamo upadali smo u razne nevolje, a on se baš sjeti one najgore kad me je bijesan pas ugrizao za

dupe. Tako pričajući zašli smo duboku u noć, mene je polako obuzimao san pa sam poželio laku noć drugaru i otišao u postelju. Razmišljaо sam o svom dolasku u Sarajevo, ali čvrsti san se spustio na mene tako da sam brzo zaspao.

Buka koja je dopirala s polja probudila me je; bilo je već podne tako da nisam previše žalio za tim. Na stoliću pored mog kreveta nalazio se list papira na kojem je pisalo: »Druže moj, za doručak imaš ribe od sinoć. Ja sam otišao na predavanja. Preporučujem ti lagantu šetnju gradom. Ja ћu doći oko pet sati.«

U sobi je bilo zagušljivo pa sam otvorio prozor, tople zrake sunca obasjale su sobu. Grad se davno probudio, ljudi su užurbano hodili za svojim obavezama. Bio je lijep i sunčan dan tako da sam odlučio poslušati savjet druga i otići u lagantu šetnju gradom. Spremio sam se, stavio šešir na glavu i krenuo. Dok sam izlazio iz stana, jedna starija gospođa me čudno promatrala. Poželio sam joj dobar dan, kako bih ispao ljubazan.

Gospođa koja je bila zbumjena mojom pojavom, nesigurnim glasom je odgovorila: »Dobar dan, a vi ste?«

»Ohh, oprostite. Glupo od mene, ja sam Miha. Prijatelj Jurice.«

»Ah, dobro je, ja sam mislila da si provalnik.«

Nasmijao sam se i dodao da nema razloga da se brine. Kad sam izašao na ulicu bilo je veoma sporno, zagušljivo od silnih automobila. Ljudi su užurbano koračali ne obraćajući pažnju na mene, samo poneki zalutali pogled me je odmjerio i brzo nestao. Nisam jeo sinoćnu ribu, tako da sam odlučio probati čuvene sarajevske čevape.

Ne znajući put do Baščaršije, upitao sam mladu djevojku koja je prolazila: »Oprostite, možete li mi reći kojim putem trebam ići da bih stigao na Baščaršiju?«

Kroz zavodljiv osmijeh odgovorila je: »Nalazite se na Marijinom Dvoru, možete ići tramvajem, ali ja bih vam preporučila da prošetate do Baščaršije.«

Ljubazno mi je pokazala put i nastavili smo svako svojim pravcem. Ona se izgubila u masi ljudi iza mene, a ja sam krenuo trbuhom za kruhom, tačnije trbuhom za

ćevapima. Hodajući ulicom sa svoje lijeve strane ugledao sam predivni zeleni spomenik oko kojeg su se nalazile fontane; zastao sam na trenutak i divio se ovom remek-djelu. Želio sam da priđem i bolje osmotrim, ali glad je tražila da nastavim dalje. Obećao sam sebi da će sutra ovdje doći opet i da će pobliže pogledati zeleni spomenik. I tako lagano koračajući Titovom ulicom opet sam se prisjetio djetinjstva i svog druga Jurice. Dok smo bili mali voljeli smo se igrati partizana i Nijemaca. Moj drugar i ja smo uvijek bili partizani tako da smo se zvali drugovi u svakoj situaciji, pa evo i sad kad smo odrasli još se tako zovemo - drugovima. Nekako mi Sarajevo uvijek miriše na ta stara drugarska vremena. Iako je mnogo toga porušeno sa posljednjim ratom, ljudi su nekako izašli iz njega jači. Jer evo dok idem prema Baščaršiji gledam lica prolaznika, puna su života, nade, ljubavi i sreće.

Očaran austrougarskom gradnjom zgrada i velikim kipovima, zastao sam kod nekakve vatre i upitao omanjeg čiću: »Oprostite, šta simbolizira ova vatra.«

Čiča koji je jedva dočekao da ga neko to pita, potegnu svoje piće i otpoče priču: »Ee, moj sinko, ovo ti je simbol našeg drugarstva iz Jugoslavenske armije. Simbol da su Hrvati, Srbi, Crnogorci i Bošnjaci nekad mogli zajedno živjeti, zajedno se boriti protiv fašista i zajedno umirati na bojnim poljima, a gledaj sad! Potegnu opet iz neke čudne boce i nastavi: »A gledaj sad, moj sinko, upravljuju sa nama kao da je ovo sve neka lutkarska predstava!«

Vidim ja čiča bi mogao pričati, ali ja mu se zahvalih za objašnjenje i krenuh dalje. Razgledanju nikad kraja, izdiže se stara Katedrala koja je veoma očuvana, a u blizini i Begova džamija pokraj koje sam stao i divio se arhitekturi stare turske gradnje. Napio sam se vode sa obližnje česme i razmislio malo o ovome: »Čudni su ovo ljudi, u isto vrijeme čuje se zvono sa katedrale i ezan sa džamije. Ljudi poštuju tuđe kao svoje.«

Nakon što sam se napio hladne vode, kao da sam zakoračio u prošlost. Imao sam osjećaj da je ovaj stari dio grada zaleđen u vremenu, tu je stari kameni put, sa svih strana čuju se kovači koji u nekom ritmu prenose

muziku, na svakom čošku zamirišu čevapi kao i bosanska kahva. Zastao sam kod čevabdžinice sa nazivom »Željo« i odlučio da tu jedem. Zadovoljan što sam zavarao glad, vratio sam se kući istim putem. Tamo me je čekao Jurica.

»O, druže, kako bi u obilasku grada?« upitao me je.

»Veoma dobro, posjetio sam dosta mjesta i probao sam sarajevske čevape.«

»Drago mi je to čuti, a sarajevski su ti najbolji.«

»U to sam se danas uvjeroio.«

Zašutjeli smo nakratko a onda me je upitao: »Šta te tačno dovodi u Sarajevo?«

Pomislio sam: »Baš je dobro da me to pitaš jer želim tvoju pomoć. »Pa, druže, kako da ti kažem, u Sarajevo dolazim kako bih pronašao dedinog starog prijatelja iz Jugoslavenske armije, jer ih je nesretni rat razdvojio, tako da se nisu vidjeli već dugo godina; deda je ostario tako da ne može putovati u Sarajevo, moja namjera je pronaći njegovog prijatelja i pozvati ga da dođe u Sloveniju.«

Saslušao me je, pa se zamislio a onda me upitao kako mislim doći do njega.

»Imam ime, prezime i adresu sa pisma koje smo primili od njega. Sutra sam namjeravao otići i provjeriti ovu adresu.«

Izvadio sam iz torbe staro pismo i predao ga drugaru, koji je pročitao adresu i dodao: »Nije problem, sutra rano prije mojih predavanja idemo do ove adrese, i ako budemo imali sreću naći ćemo ga.«

»Hvala ti, druže, mislio sam da ću tražiti ovu adresu sam.«

»Molim te, to je najmanje što mogu uraditi za tebe, nego šta kažeš da mi ranije legnemo radi sutrašnjeg dana?«

Složio sam se sa njegovim prijedlogom, tako da smo ranije legli kako bi bili odmorni za sutrašnji dan. Prije samog odlaska na pučinu sna...pomolio sam se Bogu da mi pomogne sutra oko pronađaska dedinog prijatelja.

Dozivanje moga druga probudilo me je: »Ustaj, doručak je spreman.« Doručkovali smo kajganu i krenuli

ka adresi dedinog prijatelja sa nadom da je živ i zdrav i da ćemo ga uspjeti pronaći.

Išli smo spačekom do Švrakinog naselja gdje smo očekivali dedinog prijatelja, ali kad smo stigli zatekli smo spaljenu kuću na kojoj je nekim čudom ostao broj.

U blizini su bile druge novoizgrađene kuće; pomislio sam da možda neko od tih stanara zna šta se desilo sa dedinim prijateljem. Išao sam od vrata do vrata, ali нико nije čuo za njega tako da smo razočarani krenuli prema autu. Baš kad je Jurica »upalio« auto video sam starijeg Čovjeka koji ide ulicom. Pomislio sam »ovog starca nismo pitali za dedinog prijatelja, a i ako iko zna za njega to je vjerovatno neka starija osoba.«

Izašao sam iz auta i upitao starca: »Oprostite, molim vas, da možda ne znate šta se desilo sa gospodinom Mehmed Mehmedovićem iz ove srušene kuće.«

Starac koji je nosio neke stvari iz dućana, zadihan mi je rekao: »Sinko, ako želis išta da ti kažem, morat ćeš mi ove stvari ponijeti do kuće, ja mislim da je pošteno?«

»Pošteno, stari.«

Jurica i ja otpratili smo starca sa njegovim stvarima do kuće; sreća naša pa nije bila daleko.

»Dobro, sinko, hvala ti što si mi pomogao.«

»Ništa, gospodine, nego možete li nam sad reći o Mehmedu da li je još živ i gdje je sad?«

Starac me je začuđeno pogledao pa mrzovoljno odgovorio: »Kakav Mehmed, o čemu pričaš, sinko?«

»Mehmed iz one kuće gdje smo vas sreli, rekli ste da ćete nam pomoći ako vam donesemo stvari do kuće.«

»Oprosti, starost pa se lako zaboravi. To ti je jedan dobri gospodin koji je napustio ovo naselje kad se zaratilo, bilo je »spasi živu glavu«. On i ja smo bili dobri prijatelji, tako da smo ostali u kontaktu, ponekad odemo i odigramo partiju šaha na velikim pločama.« Dok je ovo pričao, često je zastajkivao i prisjećao se nečeg, pa bi nas čudno gledao i onda nastavljao priču.

»Gdje mogu da ga sad pronađem?«

»Ah, taj ti je sad u staračkom domu, nema rodbine, samo jednu unuku, sve ostalo je izgubio u prokletom ratu.«

Još dugo smo pričali sa starcem o tome kako je preživio rat, kako je izgubio svoje voljene i kako bi volio da nije ni on preživio. Kaže nije to više ona zemlja što je nekad bila.

Srdačno smo ga pozdravili i vratili se u stan. Drugar je bio u žurbi, imao je predavanja tako da je odmah otišao ostavljući me samog u stanu. Razmišljao sam i odlučio da će ostati još jedan dan u Sarajevu, danas će iskoristiti priliku i otići do zelenog spomenika a sutra pronaci dedinog prijatelja.

Nekoliko sati sam se izležavao i slušao muziku, a onda sam ustao, stavio šešir na glavu i krenuo prema spomeniku. Pri izlasku opet sam sreo onu gospodu, samo što me sad nije tako znatiželjno gledala, pozdravila se sa mnom i nastavila dalje. Vani je bilo veoma toplo, tako da sam bio sretan što sam ponio šešir. U putu prema spomeniku nije se nešto naročito desilo, još sam razgledao grad...tu i tamo neka građevina bi me privukla pa bih zastajkivao, ali mene je samo zanimalo zeleni spomenik. Kad sam došao pred spomenik, oko njega se

skupila grupica ljudi koji su polagali cvijeće. Tek sam tad pročitao natpis koji govori da je ovo Spomenik poginule djece Sarajeva i da se ovo mjesto zove »Trg djece Sarajeva.« Spomenik je bio predivna građevina, koja je okružena fontanama. Nekako te fontane su simbolizirale suze ovog grada za tom djecom, čiji su snovi ostali da žive u srcima ovih građana koji su se danas okupili ovde.

Sjedeći i razmišljajući o toj djeci koja su odavno gore sa anđelima, pred mojim očima pojavi se prekrasna djevojka. Plava duga kosa, koja je pažljivo počešljana krasila je njeno lice koje je gledalo u jednu tačku na zelenom spomeniku. Male ruke te djevojke držale su ružu. Polako sam joj prišao i pokušao da odgonetnem gdje joj je pogled odlutao, primjetio sam da samo gleda jedno ime dječaka čiji se život ugasio sa samo dvije godine. Nesigurnim korakom krenula je da spusti ružu, ali u tom trenutku nekako se spotakla i posrnula kao da će da padne; pritrčao sam i uhvatio je čvrsto. Pogledala me je zelenim krupnim očima, i kao da sam zaplovio u

njima izgubio sam se u svojim mislima. Njeno lice je zarumenilo, i tihim šapatom mi je rekla »Hvala.«

Onda je brže spustila ružu i otrčala, moje oči su pratile svaki njen pokret...želio sam potrčati za njom, ali ostao sam ko ukopan na mjestu.

Vraćajući se u stan razmišljao sam o trenutku koji sam podijelio sa nepoznatom djevojkom. Pošto je bilo veoma toplo, na putu prema stanu svratio sam u pivnicu gdje sam naručio hladno pivo da se pribere od silne vrućine. Okrijepivši se vratio sam se u stan, Jurica se još nije vratio pa sam legao da se odmorim, ali ono što je trebalo da bude kratak odmor pretvorilo se u čvrst san.

Probudila me je škripa vrata, ustao sam i video Juricu koji je tek došao.

»Ustaj, želim ti nešto pokazat.« dobacio mi je dok se raspremao.

Brzo sam se razbudio i spremio za polazak. Jurica me je čekao u autu, ja sam sišao i krenuli smo. Došli smo do onog mjesta gdje sam ja jeo čevape, tu smo prošetali i gledali golubove koji su se skupljali oko Sebilja. Dobivao

sam razglednice sa Sebiljem na njima, to je stara česma koju je podigao bosanski vezir, koja je služila i koja još služi za piće. Nakon što smo se napili vode sa Sebilja, produžili smo uz jednu strmu uličicu koja se prostirala pokraj groblja i koja se izdizala do nekakve kule na omanjem brdu. Kad smo se popeli, video sam Sarajevo u njegovom najljepšem ruhu. Sunce je zalazilo i dalo je rumenu boju ovom predivnom gradu.

Drugar me je pogledao i rekao mi: »Ovo ti je Žuta tabija druže moj, postoji još veća kula i još ljepši pogled od ovog, a to je na Bijeloj tabiji, tamo ću te odvesti drugom prilikom.«

»Predivan je pogled.«

»Znam, znam, a znam i to da ideš za koji dan, je li to istina?«

Pogledao sam ga tužno i rekao: »Došao sam da pronađem dedinog prijatelja, znam gdje sad živi tako da ću sutra otići do njega i prenijeti mu poruku od djeda. I vjerovatno ću onda prvim autobusom u Sloveniju.«

Tu smo sjedili do prvih zvijezda, pričao mi je o životu sa roditeljima u Sarajevu i o životu poslije njih, kako je nakon njihove smrti prokockao sve i kako sad životari sa veoma malo novca. Onda mi je objasnio kako će doći sutra do staračkog doma jer on neće moći sa mnom zbog predavanja. Nakon razgovora vratili smo se u stan i slatko zaspali.

Kao i obično probudio sam se oko podne, tačnije probudila me je buka s polja. Spremio sam se i krenuo ka staračkom domu. Kad sam došao zamolio sam portira da provjeri je li dedin prijatelj Mehmed tu.

Nakon nekog vremena portir je došao i rekao mi: »Gospodin je trenutno u našem dvorištu, mozete ući i posjetiti ga.«

Uputio sam se u dvorište gdje sam ga sreo u šetnji, srce mi je počelo ubrzano lupati jer sam pronašao dedinog prijatelja. Prišao sam, i prije svega upitao: »Da li ste vi Mehmed Mehmedović?«

»Da, ja sam.« začuđeno je odgovorio.

Sa poštovanjem predstavio sam se i rekao mu odakle dolazim, ko me šalje i zašto sam tu. Uz osmijeh na licu zasuziše mu oči, bio je iznenađen što je deda još živ. Prenio sam mu dedinu poruku da ga posjeti u Sloveniji, ostavio mu našu adresu i broj telefona da nas može pronaći. Sav sretan je rekao da poručim dedi da se ne brine i da će nas posjetiti zajedno sa svojom unukom, koja je u tom trenutku ulazila u dvorište.

Nisam mogao vjerovati svojim očima, pa to je ona ista djevojka od jučer, mislio sam u sebi. Laganim koracima pridružila nam se, prvo se pozdravila sa dedom Mehmedom a potom i sa mnom, rekavši: »Ja sam Azra, unuka Mehmedova...drago mi je.«

»To mi je već čika Mehmed rekao, a ja sam Miha i meni je još draže.«

Dugo smo razgovarali i raznih se tema dotakli. Vremenu za posjete je došao kraj, tako da smo Azra i ja ostavili starog Mehmeda u dvorištu. Kad smo izašli iz doma, rekao sam joj da bih zaista volio da nas posjete u

Sloveniji, zbog dede a i zbog samog sebe. Srdačno smo se rastali u nadi da ćemo se opet sresti.

Na putu do stana dugo sam razmišljao o dedinom prijatelju Mehmedu i njegovo predivnoj unuci Azri. Ušao sam u stan gdje sam zatekao Juricu, nešto smo na brzinu prezalogajili, spakovao sam svoje stvari i sa njim krenuo na autobusku stanicu. Malo poslije našeg dolaska, stigao je autobus. Pozdravili smo se sa obećanjima da ćemo se uskoro opet vidjeti. Smjestio sam prtljag i lagano ušao. Dok je bus kretao, mislio sam o čika Mehmedu i predivnoj Azri, kao i o prijatalju koji ostaje u predivnom gradu koji je ostavio mnogo toga lijepog u mom srcu.

5. poglavje

NEZABORAVNO DRUGARUVANJE I TRAJNO PRIJATELSTVO⁶

Prekrasno letno prikvečerje. Sedam sama vo dvorot. Odednaš slušam glasen razgovor od sosedniot dvor. Po izvesno vreme čičko Jovan vikna po mene: »Marija, dojdi kaj nas!« Se začudiv na pokanata, no vednaš otidov. Vo nivniot dvor stoeše momče na moja vozраст celoto vozбудено. Se zaprašav koe e toa momče. Čičko Jovan nè zapozna. Se vika Miho i e od Slovenija. Vo mene rasteše neizvesnost zošto me povikaa. Otkako sednav, Miho mi raskaža za negoviot dedo i za negovata rešenost da gi pronajde negovite drugari od JNA. Miho prodolži da raskažuva kako pristignal vo Skopje, no ja zgrešil adresata i vlegol kaj našite sosedi koi vo prvite momenti izbezumeno go slušale i ne go razbirale, no, sepak, na krajot se razbrale. Mu se zablagodariv na sosedot i zaедно со Miho se upativme vo mojot dom.

---

⁶ Marija Gocevska, ASUC Boro Petrushevski, Bulevar Aleksandar Makedonski 26 b,
Skopje

Vo dvorot sedeа moite roditeli koi začudeno gledaa vo Miho. Nivnata začudenost stana ušte pogolema koga toj gi pozdravi na slovenečki: »Dober večer«. Miho se pretstavi čij vnuк e i kogo bara. Tatko mi mu objasni deka po penzioniranjeto dedo reši da živee vo kuќata vo selo. Go pokani da prestojuva kaj nas i mu veti deka ќе go odnesat kaj dedo Tome. Dodeka sedevme vo sobata, Miho mi kažuваše za nivniot način na obrazovanie, prirodnite ubavini na negovata tatkovina i mnogu drugi interesni raboti. Osobeno vo seќavanje mi ostana slučkata vo učilnicata koga toj izleguvajќи kon tablata se prepnal i so glavata udril vo stomakot na nastavničkata, pa taka, namesto vo isprašuvanje, časot pominal vo smeенje.

Po pojadokot, odlučiv da go prošetam Miho niz mojot grad Skopje. Dodeka se šetavme niz ploštadot »Makedonija«, Miho se vooduševuваše na ubavite gradbi, na spomen-obeležјата, osobено na spomenikot na Aleksandar Makedonski i na preubavata fontana. Reče deka gletkata kon Porta Makedonija mu dava

čuvstvo deka se naoѓа во Париз пред Триумфалната капија. Со многу емоции му рaskažuvav на Miho за Skopje, за мојата татковина. Mi бeše žal што не можевме убаво да се разбереме. Знаевме дека нашите татковци и дедовци, кога служеле воен рок во JNA, се разбирале одлично без разлика дали зборувале на srpsko-hrvatski, македонски или на словенечки. Си ветивме дека ќе се потрудиме да го naučime jazikot на другот. Поминавме преку Камениот most, mostот на уметноста, ги видовме прекрасните архитектонски градби. Go одведов Miho во Muzejот на македонската револуционерна борба каде мојот нов другар се запозна со нашата долговековна историја. Продолживме кон Starata skopska čaršija за да јадеме прекрасни ќебапи. Miho со слast jadeše и veќе се dogovoravme каде ќе ja поминеме večerta. Sakav Miho da vidi како се забавуваат mладите во Skopje, па се јавив како drugarka mi Sanja за да се dogовориме целото društvo да се собере и да одиме во некое kafule, па во diskoteka. Večerta поминавме nezaboravni migovi на кои секогаш ќе се сеќаваме. Premoren i sreќni se

vrativme doma vo isčekuvanje na noviot den koj ќе ни донесе нови возбудувања.

Sončevite zraci кои пробиваат низ прозорецот не
разбудија. Во мене растеше нетрпение да стигнеме каде
дедо и да го видам неговото лице кога ќе дознае кој е
Миho. Такто ми го повикаа на работа, па затоа со Miho
одлучивме да одиме сами со автобус. Се каѓивме во
автобусот и тргнавме кон село Badar. Кога стинавме во
Katlanovo, продолживме да одиме пеш кон селото.
Тргнавме, но на половина пат ни заврна. Трčајќи,
стигнавме до тунелот под автопатот кој беше наполнет
со вода. Пробавме да поминеме, но се исплаќивме да
не има дупки, па затоа одлучивме да чекаме да помине
некој. За само десетина минuti се доближи стар дедо со
две стари магарини. Се сојали и ни понуди да не prenese
 преку тунелот. При првот обид да се кајам на магарето
паднав. Miho се смееше, затоа му реков тој прв да се
качи, но магарето потскокна и Miho падна на земја.
Дедо Stojan ни се смееше, а потоа ни objasni како да се
качиме. Eden do drug, предводени од дедо Stojan,

pominavme niz tunelot. Odejki po patot mu raskažavme kade odime. Dedo Stojan ni kaža deka go poznava mojot dedo. Našeto patuvanje so magare beše nezaboravno.

Stignavme vo seloto vo popladnevnite časovi. Kako što se doблиžuvavme do dedovata kuća našite srca pobrzo čukaa. Vo dvorot sedeše dedo. Koga nè vide začudeno go zasuka svojot mustak.

»Zdravo dedo«, rekov. »Ova e mojot prijatel od Slovenija«.

»Slovenija?« – praša dedo.

»Pogledni dedence, dali te potsetuva na nekogo?«

Dedo se zagleda vo Miho.

»Ne, ne možam da se setam«, gi potkrena veğite dedo.

»Dedo, ova e vnuerot na tvojot drugar Janez od JNA«.

Očite na dedo blesnaa so nevidena svetlina, se potpre na stolčeto i počna zabrzano da diše.

»Ne, toa ne e možno. Vnuerot na Janez? Čedo moe, dali e toa vistina?«, dedo go praša Miho.

Miho mu prijde i silno go pregrna: »Da, vistina e dedo«.

Sednavme site molčejki. Našeto molčenje go prekina veseliot glas na baba mi, koja ni doneše ruček. Otkako jadovme tavče-gravče so kolbasi, otidovme da se odmorime. Miho ne možeš da zaspie, pa zatoa otidovme vo sobata na dedo koj gi izvadil sakanite sliki od JNA.

»Sednete deca. Sè uste ne možam da poveruvam deka ova e vistina, deka ne e son. Miho, dete moe, eve sme jas i dedo ti vo JNA, ovde sme so drugite drugari«.

Dedo ni gi pokažuvaše slikite koi Miho veќe gi imaše videno kaj svojot dedo. Jas i tvojot dedo bevme dobri drugari. Ušte se seќavam na mojot prv den vo redovite na JNA. Sam, daleku od domot, nepoznati lica. Nè odvedoa vo dolgite sobi i ni podelija kreveti. Vo sobata imaše i postari vojnici koi počnaa da nè zadevaat. Eden od niv mi se obrati: »Gujo (gušter), dojdi vamu i namesti mi go krevetot«. »Ne sakam«, mu odgovoriv, ne znaejki deka poveќeto vojnici se plašelete od nego. Toj trgna kon

mene so stisnata tupanica kojašto vo letot beše fatena od nečija druga raka.

»Ostavi go namira«, reče vojnikot. Duri togaš go poglednav visokiot rusokos vojnik koj me štiteše, тоа беше твојот дедо Јанез. Оттогаш станавме неразделни другари. Секогаш твојот дедо и другите другари од ЈНА се дел од мene. Досега, единствено спомените ни го одрžуваат пријателството, но сега судбината повторно не спори – brišejki ja solzata, reče дедо. Продолжи да ни рaskažuva за деновите минати во ЈНА, за тагата и радоста која ја спodelувале заедно. Дедо наеднаш почна да се смеа. Го погледнавме и тој низ смеа ни рaskažа како двајцата преку ограда се обиделе да излезат од касарната, но, иако успеале, не отишле во градот бидејќи ги искинale панталоните. Додека дедо објашнуваше, Михо го забележа истетовиранiot tenk на раката до кој стои датата кога služel voen rok во ЈНА (26.03.1956 god.). Дедо го забележа тоа и му рaskažа дека бил одликуван за најдобар воzač na tenk, па затоа за спомен го истетовiral tenkот кој секогаш го потсетува на војничките денови и на

drugarite od cela Jugoslavija, na mladosta. Mojot dedo Tome, ni kaža: »Vnučinja (i Miho vednaš go zasaka kako roden vnuč), drugarstvoto e najskapoceniot podarok vo životot na čovekot. Sekoe novo drugarstvo te pravi pobogat, posreќen, pohuman«.

18 avgust – stanavme i se podgotuvuvavme da se vratime vo Skopje. Dedo se pojavi obleчен во kostум и со svechen izraz na liceto. Se začudivme što se slučuва. Mi reče: »Marija, da ne zaboravi кој ден е денес?« Se zbuniv. Pomisliv deka sum zaboravila nečij rodenden, možebi, tokmu na dedo. Dedo me потсети дека тоа е родденот на Армијата на Република Македонија. Miho имаше можност да види како када се одбележа тој ден. Активностите, кои трајаја една недела, завршија со spektakularen let на helikopterите на ARM. Jas и Miho бевме пресреќни, а dedo беше замислен. Ни рече дека се присетува на времето кога на 22 Dekemvri, насекаде низ Jugoslavija se прославувал Denot на JNA. Со насолзени очи ни raskažuvaše за goleminata на тој ден, за силата на Jugoslovenskata narodna armija, за возвишеното čuvstvo

da si vojnik vo JNA i ponatamu da bideš del od rezervniot sostav na JNA. Govoreše deka osven čest, тоа било и mnogu golema odgovornost – постојано да си достапен за Армијата и секогаш подготвен да излезеш во пресет на нејзините потреби. Јас и Михо сфативме што значело тоа чувство на припадност кон Армијата, кон земјата, кон другарите.

На дедо дома му подготвиме ново изненадување. Го вклучивме компјутерот преку кој Михо се поврза со своите родители, кои го повикаа дедо Јанез. Старите другари се солзи разговараа и се потсетуваа на убавите спомени. По долгот разговор си ветија дека во иднина почесто ќе контактираат, но и дека ќе се видат. Јас и Михо бевме пресрекни поради среќата на нашите дедовци.

Деновите брзо минаа. Михо мораше да ја продолжи потрагата по другите другари на дедо Јанез. Долго стоев на железничката станица гледајќи го возот како заминува. Сонцето тивко се спушташе зад планината. Знаев дека деновите поминати со Михо никогаш не ми ги заборавам. Се надевам дека еден ден заедно со мојот

dedo ōe otideme kaj Miho i deka jas lično ōe se
zapozaam so dedo Janez.

6. poglavje

PONOVNO ZAJEDNO⁷

Pred zracima sunca povlači se jutarnja rumen. Moje Celje ostade iza mene. Sjedim u kupeu voza koji vijuga niz slovenačke vrleti spuštajući se prema ravnicama. Misli mi naviru, u njima puno slika koje čini mi se žele da odagnaju samoću oko mene. U srce mi se smjestila priča mog djeda, a u džepu, u novčaniku, na papiru, adresa čija je pošta: Podgorica.

U vrijeme kada je adresa ispisana taj grad se zvao Titograd. Nameće mi se mnoštvo pitanja. Jesam li ja to krenuo na ovaj daleki put da razgrnem vrijeme i da povežem djedovo nekada sa ovim zajedničkim sada. U Podgoricu sam došao kada je na pomolu bio smiraj dana. Zraci sunca povlače se pred večernjom rumeni. Odlučih da noć provedem u hotelu. Jedan sredovječni čovjek dovede me do hotela »Crna Gora«. Ljubazno osoblje mi je na usluzi.

---

⁷ Emira Đoković, Srednja stručna škola Ivan Uskoković, Ul. Vasa Raičkovića 1, Podgorica

Osvanuo je novi dan. Spremam se za nove izazove. Čeka me neizvjesnost. Osjećam blage titraje u duši od do tada nepoznate treme. Slušam savjet ljubaznog recepcionera. Izlazim iz hotela sa dosta informacija. Ponovo moje misli stvaraju slike koje kao da ožive, prolijeću mi kroz glavu.

»Drugovi iz vojske. Bilo je to nekad. Nije to kao sada...«

Kao da čujem glas moga djeda. To se ne zaboravlja. Znam da mu je to hranilo dušu svih ovih godina koje su polako a sigurno izmicale kao ljetnji dani pred jesenjim. Pozivam taksi. Stojim na trotoaru. Posmatram prolaznike. Možda je neko od njih potomak druga iz vojske moga djeda. Svi su visoki, krupni i prijatnog izgleda. Liče na onog djedovog druga iz vojske, iz priče. Taksi stiže. Lako se sporazumjesmo. Obuzima me želja da što prije saznam nešto o tom čovjeku. Moj pogled leti na sve strane. Osjećam neku blagu uznemirenost. Prolazimo uskim ulicama. Zaustavismo se na kraju jedne ulice. Čitam broj, onaj isti koji je na papiru u mom

novčaniku. Imam li pravo da bez najave zavirim u život nepoznatih ljudi? Zašto da ne? Ohrabrih se. Uzimam iz prošlosti ono što je najljepše. Sjećanje na jednu zemlju i jedno drugarstvo iz vojske. Te zemlje više nema, ali...

Otvorih kapiju. Osjetih miris cvijeća i zelene trave. Osjetih vezu između njih i nas. Pored ulaznih vrata u kuću na stolici neobičnog izgleda sjedi čovjek. Sjedi i kao da nešto drži u rukama. Priđoh bliže. On drži ruku u ruci. On je to sigurno. Priđoh mu. Pomalo zbumjen rekoh mu ko sam, čiji sam unuk i odakle dolazim. Čovjek teško ustade. Skoro da se spotakao. Čuh ono »uh!« Ispred mene proletješe sve njegove godine, čije tragove ugledah na njegovom licu. Starac zatvori oči koje su se jedva vidjeli ispod gustih sijedih obrva. Jedna suza se otkotrlja i zaustavi u dubokoj bori. Teško podiže kapke, uzdahnu i reče: »Ma je li moguće? Dobro došao, sine!«

Starac dobi snagu, i jače mi stegnu ruku. Blago me privi na svoja prsa. Samo tren ranije on kao da je pravio bilans svoga života, a sada je eto mlađi za pedeset

godina. Ćutimo. On gleda onaj papir. »Kakav je to život bio! Gdje li su oni drugi...«

Otvoriše se vrata. Pojavi se mladić mojih godina. »Ovo je moj unuk. Liči na mene kao što ti ličiš na svoga djeda.« Mladić je visok, crn, moderan, maturant u jednoj srednjoj školi. O domaćinskom prijemu neka govori sve ovo što će dalje ispričati.

Srdačnost susreta nastavljena je u našem druženju i u obilaženju značajnih mjesta u gradu i okolini. Ovi ljudi omogućili su mi da upoznam njihov grad, da saznam o ljudima, o kulturi, o religiji, o istoriji, i običajima u ovoj lijepoj zemlji na Balkanu. Filip, moj mladi domaćin, ostavlja sve svoje obaveze. Ja otkazujem smještaj u hotelu. Soba u njihovoј kući pružila mi je svu udobnost. U njoj sam proveo tri tople i priyatne noći. Biće ovo, to već osjećam, za čitav život moji, podgorički dani. Pričao mi je moj novi drug o Crnoj Gori. Nabrajao je mjesta, planine, rijeke, jezera, polja. Govorio mi je o ljudima koji su svojim djelom pronijeli ime njegove zemlje. Krenuli smo u obilazak grada. Ulice su široke, ograničene širokim

trotoarima. Puno je zelenila. Dvije rijeke, Morača i Ribnica, na svojim obalama nose buduću metropolu. Spomenici, trgovi, parkovi, mostovi, moderne zgrade, ne znam šta će prije, da li da slušam, slikam ili samo gledam. Sahat kula, kao neki drevni obelisk, čuvar je starog vremena. Vidi se iz svih krajeva grada.

Most zvani Millenium iznad kojeg se uzdiže betonski stub poduprt sajlama, kao da drži nebo, pravi je ukras grada. Sa njega vidim još četiri mosta. Idemo do najstarijeg, zvanog Vezirov most. On spaja duh starog vremena sa ovim novim.

Vraćamo se desnom obalom Morače. Zaustavljamo se pored Hrama Hristovog Spasenja, koji je još u izgradnji, ali koji zrači duhovnošću i djeluje veličanstveno. Ostaju iza nas moderne građevine i palme čije se grane blago pod vjetrom podvijaju. Zaustavljamo se ispred spomenika, vladara, vladike, prosvetitelja i sveca, Petra I Petrovića Njegoša. Iza njega je divan park, a tamo malo dalje neobično zdanje u kojemu su smješteni tehnički fakulteti. U blizini je i studentsko naselje. Ponovo se

vraćamo u centar grada. Prolazimo pored zgrade Crnogorskog narodnog pozorišta. Zgrada moderna i sva od stakla. Sunčevi zraci se od nju odbijaju, ali moj pogled kao da se zaveza. U centru grada, pješačkom zonom, stižemo do spomenika prvog crnogorskog kralja, Nikole Petrovića. Kralj Nikola nema krunu, a pojahao je na vilovitnom konju. Filip mi je objasnio njegovu simboliku. Pored spomenika je lijepo uređen park od kojeg stepenice vode do mjesta Skaline, tu gdje se gubi Ribnica, bogateći svojom vodom rijeku Moraču. Na drugoj obali su ostaci drevnog grada, iz X vijeka, iz doba vladavine Nemanjića. Dva brda, Gorica i Ljubović, preko ovih svetinja kao da ukrštaju svoje poglede. Na drugoj strani širokog bulevara, spomenik je ruskom pjesniku Puškinu. »I naš kralj Nikola bio je pjesnik. Bio je đak na Sorboni. Na to smo mi svi ponosni.« ispriča mi Filip. Osjetih se izgubljenim u takvoj tradiciji. Iz mojih grudi oteše se uzdisaji i riječi poput onih »zar meni sva ova ljepota da se desi?«...

Obuzima me osjećanje ponosa što sam u društvu mladića koji domaćinski, smireno i jednostavno priča o svom narodu i o znamenitostima od kojih nas dijele decenije i vijekovi. Priča mi Filip o svojoj generaciji, o muzici koja se sluša u klubovima. Priča mi o planovima i ambicijama u ime svoje generacije.

Drugog dana putujemo prema Cetinju. Manastir, Biljarda, Zetski dom, zgrada gimnazije, prostrani parkovi odišu starinom i ljepotom. Krećemo prema Lovćenu, crnogorskom Parnasu. Stotine stepenica prelazimo, ali snaga nas nije izdala. Zadivljen sam mauzolejom koji se uzdiže iznad groba Petra II Petrovića Njegoša. U djetinjstvu Rade Petrović, kasnije vladika, vladar i pjesnik. Dok smo pili osvježavajuće piće u restoranu, pogled mi se zaustavljao na obroncima Lovćena. Oblaci su iznenada prekrili nebo. Munje su se spremale, pa do Njegoša, gdje se nalazi Njegoševa rodna kuća, nijesmo mogli poći. Ali saznao sam nešto vrlo neobično. Saznao sam da je vladika Njegoš napisao najljepšu ljubavnu pjesmu u epohi romantizma »Noć skuplja vijeka«. Spjев

»Gorski vijenac« dobio sam od svojih domaćina na dar. Popodnevne sate proveli smo na brdu Medun. Ponos plemena Kuči, Marko Miljanov, počiva na njemu. Njegova rodna kuća pretvorena je u muzej. Gledajući sve relikvije u njoj osjetih neku neobičnu jezu. Pomislih kako su Crnogorci jednostavno i ponosno povezali vjekove. Saznadoh da je taj Crnogorac ostavio i vojvodsku titulu, a uzeo pero. Kasno je naučio da čita i piše, ali na vrijeme je ostavio djelo »Primjeri čojstva i junaštva«. Prepoznadoh te primjere i u mojim domaćinima. Vraćajući se, govorio mi je Filip i o drugim krajevima ove lijepе zemlje.

Još jedno novo jutro i novo putovanje. Krećemo prema manastiru Ostrog. To je najveće svetilište. Tu počiva Sv. Vasilije Ostroški, iscelitelj i svetac. Njegovim moštima poklanjaju se ljudi svih vjera i svih rasa. Osjetih neobično blaženstvo. Nestade umora. Donji manastir, klasična građevina, a Gornji manastir, kojemu potporu daje ogromna kamena stijena, izgleda kao brušeni dijamant čiji sjaj traje i traže. Ponovo me obuze ponos

što obogatih svoja saznanja za kratko vrijeme, zahvalan djedu i njegovim uspomenama.

Posjetili smo i Rijeku Crnojevića i brdo Obod, na kojemu je bila smještena prva štamparija na južnoslovenskim prostorima. Za »Oktoih« sam od djeda saznao. Odvezli smo se do Skadarskog jezera i turističkog kompleksa zvanog »Plavnica«. Tamo smo pravili roštilj. Vido sam mjesto na kojem Morača svoje talase tiho i nemametljivo prepušta jezeru.

Tako sam ja, Miha Slovenac, kako su me oslovljavali svi koje sam upoznao, u samo do prije tri dana nepoznatoj porodici, osjetio bratsku ljubav. Na jednom parčetu papira napisao sam moju adresu, i dao ga Filipu. Nadam se da ona neće čekati pet decenija, i da nekoga od njegovih potomaka povede na put u Sloveniju.

Hvala mom djedu. Hvala za ovu ljepotu jednoj zemlji i Jugoslovenskoj narodnoj armiji kojih više nema. Hvala ovim ljudima koji su pokazali da ljepota i ljubav ne priznaju granice. Hvala Filipu što mi je objasnio šta je u Crnoj Gori junaštvo, a šta čojstvo, i kako se poštuju sve

vjere i narodni običaji. Bogat sam se vratio u rodno Celje. Na policu u moju sobu stavio sam knjigu »Gorski vijenac«, a mnogo toga ostaće dugo, dugo u mojoj duši. Hvala Filipu koji me je dok smo noć provodili u jednoj diskoteci upoznao sa jednom Nevenom čija je duga riđa kosa na trenutak zaklanjala njeno lijepo lice.

7. poglavje

MIHA STIŽE U PIROT⁸

Putujem već dugo i odavno sam prestao da obraćam pažnju na pejzaže koji se smenjuju kroz prljavi prozor autobusa. Ulaz u Pirot je ozelenjen i privlačan svakom novom oku, ali posle ovolikog puta meni je posmatranje prirode bilo poslednje na pameti.

Sedeo sam na desnoj strani autobusa sa zamračenim prozorom.

Skrštenih ruku i raširenih nogu dremao sam prisećajući se svojih prethodnih destinacija.

Da li je moguće proživeti avanture, opisane u starim stripovima, o kojima sam samo slušao od roditelja, uzdahnuh okrećući glavu na drugu stranu.

Nakon par minuta brze vožnje nešto u autobusu jako puče, putnici se uspaničiše, šofer naglo zakoči, a moj nos ostade zariven u susedno sedište.

---

⁸ Nikola Miladinović, Tehnička škola, Takovska 22, Pirot

Za volanom se potom začu trom i dubok glas koji je smirivao putnike: »Ne bojte se, samo je pukla guma. Evo za par minuta stižemo na glavnu stanicu.«

Napokon, pomislih u sebi. Ovo je putovanje bilo dovoljno iscrpljujuće i bez pomisli na to da mi tek predstoji potraga za Zoranom Dragojevićem, dedinim drugom iz JNA, čiji je ovo rodni kraj.

Autobus je stigao na odredište i putnici su polako izlazili, vukući sa sobom svoj prtljag.

Lagano sam ustao sa sedišta i sredivši stvari u torbama napustio prevozno sredstvo na koje sam se poprilično bio navikao.

Pozdravio sam toplo prepodne u gradu Pirotu. Sunce je uveliko žarilo, a stanovnici su užurbano jurili ka svojim dnevnim zadacima. Da li su i njihovi dani monotonii i repetitivni bez trunke akcije i uzbudjenja, kao i ljudima svuda u svetu? Da li nešto razlikuje ove ljude od ostalih, ili smo svi isti. Ma, svi smo tako bedno isti!

Moje mišljenje o svakodnevnoj monotoniji se ubrzno promenilo.

Već ogladneo od silnog putovanja odlučih da se smestim u obližnju kafanu koja je, pored alkohola i mušterija koje mirišu na alkohol, takođe nudila i kvalitetne sendviče. Smestivši torbe pored stolice, seo sam uz drveni sto i dograbio meni u kome nisam našao skoro ništa o hrani. Pozvao sam konobara i zamolio za najobičniji sendvič, nisam bio raspoložen za specijalitet kuće.

Kada sam izašao iz kafane, uočio sam markantnog gospodina u odelu koji se vrteo u krug i stalno gledao na sat, ne toliko zbog informacija, nego zbog čiste nervoze, činilo mi se.

Ugledavši me kako mu prilazim, nije mi ni dozvolio da kažem šta imam, već me odmah preseče rečenicom: »Žao mi je! Ne kupujem čestitke ne želim da znam ništa o Isusu Hristu i ne mogu pomoći nikome, okanite me se molim Vas, i imam već tri kredita, nema šanse da me ubedute da je taj što nudite povoljnij! Hvala! Prijatan dan!«

Gledao sam ga neko vreme čutke i zbumjeno, gotovo uplašeno, dok se nisam prisetio da sam pridošlica u grad i da valjda tako »mirišem«, pa sam se nasmejao i odgovorio mu: »Ne bojte se, ne nudim ništa, već tražim, tražim informaciju. Kažite mi, molim Vas, gde ovde mogu naći smeštaj za par dana. Ne ostajem dugo, a radije bih da uzmem privatni smeštaj po mogućству.«

Gospodin me dobro odmeri svojim krupnim zelenim očima, a zatim pogleda u pravcu mojih kofera.

»Postoji kompleks stanova koji, kako sam ja obavešten, i nije mnogo skup, ali je daleko odavde, evo, pokazaću ti put do glavne raskrsnice na kojoj ćeš morati da pitaš za dalja uputstva.«

Zahvalivši se čoveku na pomoći nekako sam se probio kroz špalir uličnih prodavaca, odbijajući pri tom svakojako povrće koje mi beše potureno pod nos da omirišem i ocenim kvalitet. Nakon par minuta hoda, prebacujući prtljag iz jedne u drugu ruku i mahinalno popravljujući porube na odeći vođen sugestijom da sam izgužvan, stigao sam i do glavne raskrsnice u Pirotu.

Odahnuvši od silnog umora kročih nogom da pređem na drugu stranu raskrsnice, kada se ispred mene zaustavi taksi. Primetih da su ga dekorisale pirotske ptice, ako ptice uopšte mogu nekome da pripadaju. Vrata taksija se otvoriše i iz njega izađe besan, proćelav čovek u somotskim pantalonama. Taksista je bio toliko besan da se činilo da će mu vene na vratu eksplodirati. Prišao mi je tresući se i uzviknuo: »Ajde sad! Ulazi!«

»Pardon, prošaptah sav zbumen i uplašen.«

»Ulazi, bre, u kola!«

»Ali ja nisam naručio...«

»More, ulazi u kola, sad se praviš pametan, a posle mene optužujete kako pomešam mušterije! Jesi ti zvao taksi?«

»Nisam ja, gospodine, zaista, ja sam baš krenuo u pravcu nekog kompleksa gde se izdaju stanovi...«

»A, tam li ideš? Če te odvezem ja, ajde ulazi.«

»Nemojte, molim Vas, mogu ja i peške.«

»Ma, de bre, ja sam profesionalac, ajde ulazi!«

Taksista se polako smiri, a zatim mi otvori vrata taksija iz kog pokulja gomila prašine.

Ni sam nisam znao šta radim, valjda je umor uticao na to da odbacim racionalnost i razmišljanje o posledicama. Smestio sam se u stari taksi koji se, ispuštajući neke čudne zvuke, uputi ka nepoznatoj destinaciji.

Vozili smo se skoro pola sata i, kako mi se činilo, vrteli u krug. Nelagodnu tišinu u taksiju prekinu glas mog šofera koji upravo beše pozvao prijatelja: »E, Miko, kude se, bre, toj izdavaju stanovi kod nas. Ja se ne sečam?«

Nisam baš razumeo ovaj razgovor, ali mi se po facijalnoj ekspresiji vozača činilo da ja neću skoro leći u krevet.

Našu ludu vožnju prekinu naglo kočenje i zaustavljanje ispred reda visokih zgrada, koje su, baš smo pogodili momenat, bile okružene policijskim automobilima. Stanovnici su stajali preko puta »mesta zločina« neizvesno iščekujući rasplet situacije. Ulaz u jednu od zgrada bio je opkoljen. U jednom trenutku začuše se jaki koraci i svi pogledasmo u pravcu samog

ulaza u zgradu. Policajac je oprezno koračao držeći u ruci karabin. Začuo se aplauz. Gde sam ja ovo došao! Patrolna kola počeše da odlaze. Moj taksista je netremice posmatrao ovu situaciju, a zatim dobro odmeri plato na kome smo se nalazili, pa reče: »O, gle slučajnosti, pa ovo je tvoja stanica. Ovde se izdaju stanovi.«

Nalazio sam se u takvoj situaciji da nisam znao da li da zlazim iz taksija, ili da ostanem u njemu i platim čoveku da odspavam malo na zadnjem sedištu. Morao sam da istrajem na svom zadatku i da pronađem Zorana, prijatelja mog dede.

Ugledavši ženu na samom ulazu u kompleks stanova, brzo sam izašao iz taksija bacivši novac na prednje sedište, i dotrčao do gospodje koja upravo beše završila telefonski razgovor.

»Oprostite, da li znate kome da se obratim da bih iznajmio stan?«

»Došao si na pravo mesto, klinac, ja ovde vodim sav posao. Dobro ne baš uvek, pravi gazda je u bolnici, ali za sada ja sam ovde glavna, kaži šta te zanima?«

»Pa, ako biste mogli da mi pokažete neke od jednosobnih stanova. Ne planiram da ostajem dugo. Vi, kako vidim, imate baš vesele stanare. Izvinite što pitam, ali zašto je maločas intervenisala policija?«

»Ma, to je ovaj deda Kiza lak na okidaču, kako beše njegovo ime? Zoran? Zoran Dragojević.«

Ding, ding, ding! Mora da sam rodjen pod srećnom zvezdom, baš me hoće.

Čuvši ovo ime počeo sam da gubim kontrolu nad vilicom. Kako li ču se ja obračunati sa Clint Eastwood - dedom? Nisam imao vremena za gubljenje, odmah sam zatražio broj Zoranovog stana od »ljubazne« stanodavke i uputio sa na treći sprat.

Treći sprat! Bez lifta, a ja već bez osećaja u nogama! Treći sprat bio je neverovatno čist, a stan Zorana Dragojevića nalazio se na samom kraju hodnika.

Ime ispisano na vratima je bilo delimično izbrisano.
Pisalo je samo Zoran Drag. Pozvonio sam.

Čulo se tromo koračanje, otključavanje, i u deliću sekunde našao sam se »oči u oči« sa cevi automatskog pištolja. Iz senke je lagano izašao Zoran Dragojević, mali sedi starac obučen u vojnu uniformu sa kokardom na glavi. Nisam mogao da poverujem da ovakvo milo lice može da pravi probleme, ali lice i ne pravi probleme, ono zavarava.

Moje misli presekao je Zoranov glas: »Jesi ti špijun?«
»Nisam, gospodine, ja sam unuk Vašeg prijatelja iz vojske.«

Zoran me pogleda, a zatim pogleda u pravcu izbrisanih imena na njegovim vratima, pa reče pomalo zabrinuto: »Kakva, bre, vojska? Kakav prijatelj? Ja nisam Zoran Drag? Ili jesam? Ko sam ja? Ko si ti, jesi ti špijun?«
»Ja sam unuk Vašeg prijatelja iz JNA.«

»Tako je! JNA! Jeste, ja sam, bre, vojnik, ja branim otadžbinu. Da nije mene, Tito ne bi bio danas živ, ajde, uđi, sine!«

Polako sam kročio u Zoranov stan. Enterijer je izgledao kao reklama za »Zastavu oružje« iz prošlog veka. Svuda posteri Josipa Broza, na zidu je ispisano »Živila otadžbina«, a na stolovima svuda uramljene slike iz vojničkih dana. Nisam mogao a da na primetim tetovažu na zglobu Zoranove šake. Bila je u obliku zmije koja sebi grize rep tako formirajući zatvorenu kružnicu. Ispod zmije nalazili su se brojevi 5/2/76. Nisam se ni trudio da upitam Zorana o čemu se radi jer je ovaj dekica очigledno bio senilan. Objasnio sam mu zbog čega sam došao, te da bih želeo da ponovo spojim sve prijatelje iz bivše JNA. Zoran je seo u fotelju, popreko me pogledao i upitao: »A šta radiš ovde dok je napolju rat?«

Samo sam se nasmejao i odgovorio: »Rat se odavno završio, deda Zorane, mi smo pobedili u Drugom svetskom ratu!«

Kada je Zoran to čuo, nabacio je osmeh na lice i opadio iz svog pištolja nekoliko puta. Par minuta kasnije začule su se sirene. Zoran je brzo izvadio jednu kutiju iz ormara govoreći mi da se ne seća vojske, ali da tu čuva sve

beleške i da bi želeo da je ja imam. Dodao je i da je kutija zaključana, da je pod šifrom, ali se ne seća kombinacije. Uzeo me je pod ruku i uputio ka požarnim stepenicama u nameri da me skloni od policije koja će biti tu svakog časa.

Nisam baš bio oduševljen što pratim u stopu senilnog sedamdesetogodišnjaka, ali nisam imao izbora, nisam imao vremena da se sa njim raspravljam i ubeđujem. Shvatio sam da sam ja svoju misiju završio, da za tridesetak minuta imam autobus za Beograd i da ne moram uopšte da noćim u Pirotu. Ali kako za trideset minuta da stignem do autobuske stanice, razmišljao sam jureći za Zoranom niz požarne stepenice. A mene je tog dana baš htelo. Moj besni i glasni taksista sigurno nije čekao baš mene, ali ja sam prvi uleteo u poznati prašnjavi taksi.

Zoran je vikao da pozdravim dedu, taksista je odmah dodao gas ostaviši Zorana u prašini. Policijska kola su stigla, a Zorana više nije bilo na vidiku. Iz taksija sam uleteo u autobus, a pažnju mi je privukao trag guma u

obliku kruga. Odjednom mi se u glavi prikazala tetovaža sa punim krugom na dedinoj ruci. To me je podsetilo na istetovirane brojeve na Zoranovoju ruci: 5/2/76.

Kutija se otvorila i ja sam uzeo mali crveni dnevnik iz nje.

Pored slika iz vojničkih dana i slika sa straže u crvenom dnevniku je bila zlepljena još jedna fotografija na kojoj svi prijatelji iz JNA drže jedni druge za ruke formirajući savršen krug. Lako sam na fotografiji prepoznao svog dedu.

Zaključek

NEKEGA LEPEGA JUTRA⁹

Nekega lepega jutra v brezskrbni, tihi in zaspani vasici mir prekine moder avtobus, polepljen z zvezdami, in z voznikom, ki ima izrazite brke in ki brezvoljno vsak dan žrtvuje svoje živce za potnike, ki mu plačajo minimalno ceno vozovnice za čim daljšo pot. Ko se počasi in zanesljivo odpravim do avtobusne postaje, kmalu zagledam manjšo, suhceno postavo. Fanta z lepo urejenimi kratkimi rumenimi lasmi, oblečenega v kratko modro-sivo majico in kratke rjavo-rdeče hlače. Počasi ga prepoznam. To je Miha.

Spoznala sva se na spletnem omrežju Myspace. Ko mi je omenil svojo zgodbo, sem ugotovil, da mu lahko pomagam.

»Hej, Miha!« sem ga pozdravil. »Kako si?«

»Glede na to, da mi je uspelo poiskati sedem dedkovih prijateljev in z njimi navezati stik, se počutim

---

⁹Gregor Ratej, Šolski center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

nadvse odlično,« mi je navdušeno pojasnil. V tem razpoloženju pa kar nadaljeval pogovor: »Me boš popeljal do tvojega dedka?«

»Seveda, vendar me še prej nekaj zanima? Mi lahko še enkrat pojasniš, kako se je pričelo to tvoje popotovanje?« sem radovedno povprašal.

»Pri uri zgodovine nam je profesor Podobnik pripovedoval o JLA. Spomnil sem se na dedka, ki mi je nekoč kazal stare fotografije iz služenja vojaškega roka. Odločil sem se, da ga obiščem in ga poprosim, da mi jih še enkrat pokaže, in mi morda pove kakšen doživljaj iz tega časa. Pokazal mi je modro škatlo, kjer je imel shranjene stvari, ki so ga spominjale na te čase. Ko je vzel v roke nekakšen seznam, je postal nekoliko otožen. Ob nadaljnjem pogovoru sem ugotovil, da si zelo želi ponovnega snidenja s prijatelji iz JLA. Odločil sem se, da mu pri tem pomagam. In sedaj sem tu ...«

Ko je končal s pripovedovanjem, sva ravno prispela do dedkove hiše. Ker nama ni nihče odprl vrat, sva se

odločila, da pokukava še na vrt. Našla sva ga pri popoldanskem dremežu in ob glasnem smrčanju.

»Dedi!« sem ga glasno poklical.

»Hmm?«

»Dedi, zbud si se!« sem vztrajal.

Dedek se je počasi predramil in ko je zagledal Miho, je malce začudeno vprašal: »Kdo pa je ta fant?«

»Ne boš verjel! To je Miha, vnu enega izmed tvojih prijateljev iz JLA,« sem pričel navdušeno razlagati.

»Sedaj sem pa radoveden postal. Naj pomislim, kdo bi to bil. Miha, mi boš malo pomagal?«

»Pomagal vam bom z dedkovo zgodbico. Dedka ste prepričevali, da so tiste SMB kroglice, kuhan grah z mesom, odlične, a temu ni verjel. Kmalu pa se je v to moral prepričati kar sam. Ker je bil tako lačen, da se je kruljenje njegovega želodca slišalo vse do glavnega štaba, je to jed le poskusil. Navsezadnje pa jo je progglasil za najokusnejšo jed vseh časov.«

Dedek se je glasno iz srca zasmjal in takoj pravilno uganil: »Ti si Janezov vnu. Kako si me le našel?«

»Dedek Janez je imel shranjen seznam, kjer so bili naslovi njegovih prijateljev. Moderna tehnologija, različna javna prevozna sredstva in kanček iznajdljivosti so mi omogočile, da sem lahko obiskal dedkove prijatelje v Sloveniji, Srbiji, Bosni in Hercegovini, Makedoniji, Črni Gori in na Hrvaškem. Sedaj pa sem se ustavil še pri vas, da vas poprosim za pomoč pri pripravi presenečenja za mojega dedka.«

Dedek ni mogel zadržati zadovoljstva in je nadaljeval:
»Z veseljem ti priskočim na pomoč. Povej mi fantič, ali bi rad prej slišal še kakšno prigodo iz časa našega urjenja?«

Med iskanjem sence je pričel s pripovedovanjem:
»Tvojega dedka so dodelili v enoto s havbicami kalibra 155 mm, drugo različico topa. Mislil je, da bo to lahko delo, vendar je po prihodu v skladišče ugotovil, da temu le ni tako. Seznaniti se je moral o načinu razstavljanja in sestavljanja tega orožja. Po vsakodnevnem končanem urjenju je moral havbico očistiti, čeprav je bila čista. Po mesecu vaje je bil mnenja, da že vse zna. Napočil je čas, ko je moral pokazati, česa se je naučil. Pa ni šlo vse po

načrtih, saj je havbico prikloplil na tovornjak tako, da smo ostali fantje lahko le nemočno gledali, kako smo se odpeljali brez orožja. Za kazen smo morali vsi pokazati svoje znanje o priklapljanju havbice na tovornjak. Kmalu smo ugotovili, da nihče od pripravnikov ne zna tega narediti pravilno.«

Z Miho sva se smejava, dedek pa naju je z resnim obrazom opomnil, da to le ni tako smešno, nakar sva se zresnila kot agent K v filmu Možje v črnem.

»Rekel si, da potrebuješ mojo pomoč. Kako ti lahko pomagam?«

Miha nama je pričel nazorno pojasnjevati načrt, ki si ga je v mislih skoval že pred njegovo poletno dogodivščino. Moj dedek živi nedaleč od Mihovega doma, zato se je strinjal, da njegovemu dedku že naslednji dan pripravita presenečenje in ga skupaj nenaščetno obiščeta.

Miha je poleg mene na svoji odisejadi spoznal veliko novih prijateljev, vnukov tovarišev iz JLA. Z vsakim izmed

nas se je dogovoril, da našim dedkom podarimo skupno darilo – ponovno nepozabno snidenje.

To bo prijateljem iz JLA polepšalo jesen življenja.

Knjigi na pot

Knjiga je nastala v okviru projekta, ki smo ga poimenovali Pišem jaz, pišeš ti, beremo vsi. Domišljija je avtorje zgodb iz začetnega izhodišča zanesla na različne poti, ki so vodile do enega izmed ciljev – knjige. Ustvarjalci so se pisanja lotili po predhodnem pogovoru s svojimi dedki, ki so obujali spomine na služenje vojaškega roka v svoji nekdanji državi Jugoslaviji. Zanimivo je, koliko lepih spominov imajo na prijateljstva, stkana v tedanjem času, čeprav življenje ni bilo vedno enostavno. Spomine polne optimizma so zaupali svojim vnukom, ki so jih vpletli v zgodbe na svoj način.

Objavljene zgodbe v knjigi so avtorjem in mentorjem ponudile priložnost za spoznavanje novih prijateljev iz republik nekdanje Jugoslavije, saj so se mladi pisci s svojimi mentorji, ob izidu knjige, srečali v Celju.

Nevenka Potecko

Avtorji zgodb in mentorji

Marija Gocevska – avtorica, Violeta Kralevska – mentorica,
ASUC Boro Petruševski, Bulevar Aleksandar Makedonski 26 b,
Skopje

Elvedin Durgut, Mirza Sadiković – avtorja,
Hana Mašić – mentorica, Srednja škola za saobraćaj i
komunikacije Sarajevo, Velešići 2, Sarajevo

Emina Đoković – avtorica, Zorka Milačić – mentorica, Srednja
stručna škola Ivan Uskoković, Ul. Vasa Raičkovića 1, Podgorica

Ivana Marijanović – avtorica, Josip Hadrović – mentor, Škola
za cestovni promet, Trg J. F. Kennedyja 8, Zagreb

Đorđe Jović – avtor, Miroslav Petrović – mentor, Tehnička
škola Zaječar, Kneginje Ljubice 3-5, Zaječar

Nikola Miladinović – avtor, Nina Tošić – mentorica, Tehnička
škola, Takovska 22, Pirot

Maša Belak – avtorica, Jana Golob Čujež – mentorica, Šolski
center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

Zala Čanžek Časl – avtorica, Andrej Jazbec – mentor, Šolski
center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

Gregor Ratej – avtor, Tadeja Praprotnik – mentorica, Šolski
center Celje, Pot na Lavo 22, Celje

V projektu **PIŠEM JAZ, PIŠEŠ TI, BEREMO VSI** sodelujejo ustanove in koordinatorji projekta:

ASUC Boro Petrusevski, Bulevar Aleksandar Makedonski
26 b, Skopje
Mimoza Gicevska

Srednja škola za saobraćaj i komunikacije Sarajevo,
Velešići 2, Sarajevo
Kemal Jaganjac

Srednja stručna škola Ivan Uskoković, Ul. Vasa Raičkovića
1, Podgorica
Srećko Kljajić

Škola za cestovni promet, Trg J. F. Kennedyja 8, Zagreb
Snježana Kovač

Tehnička škola Zaječar, Kneginje Ljubice 3-5, Zaječar,
Goran Pujić

Telekom, Takovska 22, Pirot
Aca Božić

Šolski center Celje, Pot na Lavo 22, Celje
Nevenka Potecko

